

Товариство "Просвіта" ім. Тараса Шевченка спільно з національно-патріотичною громадськістю відзначили 162-річчя від дня народження одного із духовних провідників української нації Івана Франка. Урочистості відбулися у столиці біля пам'ятника-погруддя Каменяра, що біля Національного академічного драматичного театру його імені

Двоголове дитя компромісу

Правопис 20—30-х рр. ХХ ст. у політичних персонах

Ірина ФАРІОН,
доктор філології, професор

Цьогоріч виповнюється 100 років, як 29 квітня 1918 року Міністерство народної освіти ухвалило "Найголовніші правила українського правопису", які на доручення першого міністра Центральної Ради І. Стешенка уклав Іван Огієнко — приват-доцент Київського університету. Вже 1919 року під "Головнішими правилами українського правопису", ухваленими МНО для шкільного вжитку, підписався новий міністр освіти та автор цих правил Іван Огієнко. Відтак новостворена правописна комісія Української академії наук на чолі з А. Кримським допрацювала ці правила, що вийшли окремою брошурою 1921 року і їх затвердив нарком освіти М. Гринько: "Найголовніші правила українського правопису", що базувалися значною мірою на фонетичному правописі П. Куліша—Б. Грінченка, лягли в свою чергу в основу правописних правил у Харкові 1928 року" [4, с. 306].

Отже, 90 років тому, 6 вересня 1928 року, нарком освіти М. Скрипник після роботи Всеукраїнської правописної конференції, що відбулася в Харкові 26 травня—6 червня 1927 року (понад 50 учасників), затвердив перший соборний академічний український правопис: "Зараз ми можемо визнати факт величезної культурної ваги, факт досягнення єдиного українського правопису" [4, с. 429]. 1933 року цей Правопис оголошено "націоналістичним": його основні засади знище-

но разом із авторами правопису та носіями самої мови...

Чинний Український правопис (ост. вид. 2012 р.) як основна мовна конституція і наріжний камінь культури мови — це наслідок і узаконення так званої української совєцької мови, яку "нормалізовано" у 20—30-ті роки ХХ ст. "Нормалізацію" здійснено через насильну зміну внутрішньої структури мови (інтерференція та асиміляція як лінгвоцид) та зовнішній демографічний вплив на носія цієї мови (Голодомор, репресії та терор щодо українців як геноцид). Ці катастрофічні явища лінгвоциду та геноциду актуальні не лише як історичні факти-пересторога, а й як сучасна мовна реальність, що складно піддається до зміни. Ухвалений чужинцями через терор щодо українців Правопис 1933 року і досі чинний. Значний сегмент українського суспільства і досі в колонізованому стані, що і є основною причиною незмінених "червоних" норм правопису.

Щойно запропонований 15 серпня проєкт Правопису—2018 — це кровозмісне двоголове дитя компромісу: і вашим, і нашим. Типова модель гібридного та розвоєного мислення (шизопсихоглосного) більшості членів правописної комісії, про що детально напишемо в наступному матеріалі.

У цій розвідці розглянемо першу хвилю історії творення "червоного" правопису як факту суспільної реальності крізь призму політичного персоналістичного чинника і розкриємо ролі стрижневих

політичних постатей у кодифікації правопису в часи першої хвилі советизації, зокрема висвітимо їхнє етнічне походження та світогляд. Мусимо усвідомити та осмислити роль політичної персони та історичних обставин у творенні мовної конституції як артефакту культури та політики. І тоді, і сьогодні!

Московсько-більшовицька окупація України у 20-ті роки ХХ ст. призвела до повної деструкції наріжного каменя культури мови — першого академічного і соборного українського Правопису 1929 року, який затвердив нарком освіти М. Скрипник 6 вересня 1928 року, а ВУАН та НТШ ухвалили його 1929 року. Саме відтоді його й почали називати "Українським правописом" [2, с. 56; 7, с. 18]. Вирішальну роль у затвердженні цього правопису відіграв націонал-комуніст із Донеччини (з Ясинуватої Бахмутського повіту) М. Скрипник (1872—1933), який у знаковій на сьогодні статті "Донбас і Україна" (1920) виписав характерні мовні пріоритети, зумовлені природністю української мови в устах донецького селянина: "Українського селянина ми зможемо завоювати, лише підходячи до нього із зрозумілою йому мовою, а коли треба, то й вивчаючи навіть цю саму мову. Ось чому комуністична партія в своїй резолюції ЦК КП(б)У прямо поставила своїм завданням розвиток української культури, "культування" української мови, навчання її державних службовців — радянських службовців" [11, с. 12].

Закінчення на стор. 2

ПРАВОПИС: ІЛЮЗІЇ І ДІЙСНІСТЬ

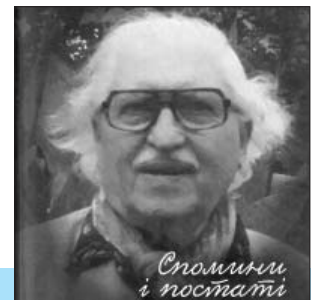
3

ХАМЕЛЕОНИ ЗМІНЮЮТЬ НЕ ЛИШЕ КОЛІР

7-8

МІСТ ЧЕРЕЗ БЕЗОДНЮ НЕМИНУЧОСТІ

Спомиши і постати

10-11

ДОРОГАМИ ЩЕДРОЇ ДОЛІ

12-13

БРАТИ ОГОНОВСЬКІ І "ПРОСВІТА"

14-15

Закінчення. Початок на стор. 1

Двоголове дитя компромісу

Не менше злободенні соціолінгвальні спостереження М. Скрипника, висловлені у статті “Есперантизація чи українізація” (1930). Переймаючись “кепською справою з українізацією Сталінщини та взагалі Донбасу” і висловлюючи сподівання, що “в майбутньому запевно зукаїнізується Сталіне” (звернімо увагу на флексію -е в цьому топонімі, що тепер Донецьк), він покликається на дані перепису “людности з 1926 року”, відповідно до якого виявлено патологічне явище в Україні, яке і сьогодні має масштабні обриси: **невідповідність етнічного походження і визначення “рідної” мови** (відповідно до перепису 2001 року, 14% (бл. 5 млн) українців назвали рідною мовою російську). М. Скрипник це соціолінгвальне явище, що охопило тоді 1 400 000 осіб, називає “коефіцієнтом 300-літнього русифікаторства царату” і “наслідком пригноблення українського народу”: “Цю спадщину 300-ліття зліквідувати відразу абсолютно неможливо. Це великий процес культурний і господарчий, що відбувається тепер, іде величезними кроками”. Коефіцієнтом цієї русифікаторської політики є також так звана “ламана мова” зросійщених українців, що говорять “з російським акцентом та з домашню російських слів” [11, с. 186—187].

Ще однією базовою проблемою зазначеної статті є зароджуване соціолінгвальне явище протистояння між *інтернаціоналізацією* (тепер космополітизацією та лібералізмом) та *українізацією* (тепер націоналізмом і консерватизмом), а саме між *есперантом* та українською мовою. Звісно, що форму *есперанто* М. Скрипник змінює за аналогією до іменників другої відміни. Цей політичний діяч слушно зауважує, що новітній *есперантизація* суспільства — це зовсім не спосіб інтегруватися у світову спільноту (хоч би задля розбудови комунізму), а прихований і зловмисний спосіб “*підмінити українізацію есперантизацією*”: “Ця есперантизація йде проти українізації... [...] Для нас питання українізації це є питання мільйонів трудящих мас. Це невід’ємне завдання цілої соціалістичної перебудови країни. Тому знову я підчеркую, що лінію проведення есперантизації замість українізації треба категорично й рішуче засудити і відкинути” [11, с. 190—191]. Чи не нагадує це сьогоднішню безпрецедентну англізацію освітньо-наукового простору, що зумисне здійснюють не поряд, а замість необхідної і тотальної українізації?

На ту пору тотальної москвізації України його доля як “надхненника” українізації [16, с. 323—324] була визначена: немінуча загибель, тому, не чекаючи на здійснення вироку від П. Постишева, він вчинив самогубство 7 липня 1933 року.

Одночасно знищено основний продукт багатолітньої мовознавчої правописної думки та кульмінацію скрипниківської українізації 20-х років — “Український правопис” (1929). Від весни 1933 року розпочалася безприкладна атака на “скрипниківський” правопис, а вже наприкінці 1933 року вишло його перше советизоване і деукраїнізоване видання. Передували цьому постанови Наркомату освіти УРСР вже на чолі з В. Затонським (1888—1938, родом із Хмельниччини) із дуже промо-

вистими мілітарними назвами: “Резолюція Комісії НКО в справі перевірки роботи на мовному фронті”, “Резолюція Комісії НКО для перевірки роботи на мовному фронті в питаннях термінології”, “Резолюція Комісії НКО для перевірки роботи на мовному фронті в справі граматичній” та у виступі і книжці очільника новоствореної Правописної комісії, завідділу агітації та пропаганди Політбюро ЦК КП(б)У, заступника наркома освіти А. Хвилі — “Націоналістична небезпека на мовному фронті й боротьба проти неї” (26 квітня 1933 року), “Знищити корінь українського націоналізму на мовному фронті”, а також у низці статей “правильних” мовознавців у журналі “Мовознавство” за 1933 рік, що написані в пік Голодомору і ще не зросійщеною українською мовою, зокрема у царині фонетичній. Саме того року, як свідчив в одній із доповідей 1934 року нарком освіти В. Затонський, знищено 1649 українських науковців-“націоналістів”, здебільшого фахівців з української мови та історії [12, с. 140—148; 9, с. 136—137]. Символічно, що того ж В. Затонського, що здійснював уніфікацію українського та російського освітніх процесів, збільшував кількість годин на вивчення російської мови, знищував Кам’янець-Подільський державний університет, воював з “галицьким” діалектом, советизував правопис, арештовано прямо в кінотеатрі 3 листопада 1937 року і звинувачено в належності до “антирадянського українського націоналістичного центру” і 29 липня 1938 року, всупереч вирокові 10 років тюремного ув’язнення, — розстріляно того ж дня [15].

Виняткову роль у першій хвилі знищення “Українського правопису” 1929 року виконував заступник В. Затонського А. Хвиля (1898—1938, справжнє прізвище Олентир чи Олінтер, родом із Чернівеччини), відомий своїми статтями про вигаданий петлюрівський антисемітизм [1]. 25 квітня 1933 року при Наркомосі створено Комісію для перегляду роботи “на мовному фронті” під його головуванням [16, с. 337]. Наступного дня на комісії НКО А. Хвиля виголосив доповідь “Націоналістична небезпека на мовному фронті й боротьба проти неї”, де, зокрема, зауважив на правописній проблематиці: “...в державному українському правописі, зокрема в 3-ій частині його, є пункти, що їх застосування, як виявилось, дає політично шкідливі наслідки, скорегувати український правопис в частині правопису іношомовних слів...” [6, с. 149].

Рішення про “скоригування” не забарилосся. Наприкін-

ці червня 1933 року Політбюро ЦК КП(б)У затвердило постанову “Про зміну в українській науковій термінології, граматиці та правописі”, подану комісією у складі, С. Косіора, П. Постишева, В. Затонського та А. Хвилі. Постанову не оприлюднено, текст збережено лише в архіві. Як наслідок, без жодних дискусій і конференцій 5 вересня 1933 року затверджено новий деукраїнізований “Український правопис”, очищений “від націоналістичних перекирвань, що ставили перешкоди оволодінню грамотністю широкими масами і спрямовували українську мову на відрив від мови російської” [13, с. 489]. З українського правопису вилучено майже все, що відбивало самотні риси української фонетико-морфологічної системи. Відтак у лютому 1934 року видано окремою книжкою “Український правопис (1933)”. Склад правописної комісії цієї першої хвилі знищення правопису не названо. За логікою сатанинського терору, цього борця з “українським буржуазним націоналізмом” та природою української мови заарештовано 1937 року і розстріляно 1938 року як “агента польської розвідки” та одного з “організаторів і керівників антирадянської націоналістичної диверсійно-терористичної організації в Україні, яка своєю метою ставила повалення Радянської влади” [17].

Позаяк членів правописної комісії не вказано, то Ю. Шерех слушно зазначає, що серед них найімовірніше був Н. (Нухим Аронович) Каганович (1903—1938, з Бердичева), “єврей з походження, росіянин культурою”, ще один “диктатор” зросійщених українців [16, с. 334—335, 341, 358]. Про це свідчать три його статті ще 1930 року: “Проти “народництва” в мовознавстві (Куди йде українська літературна мова?)”, у якій наголошено на “поживності” для української мови “язичія”, себто суржика; “Кілька слів про словники” (1930), укладачам яких закинута “наукове шкідництво” і “українське буржуазно-національне хуторянство” і “Мовна теорія українського буржуазного націоналізму”, у якій “буржуазний націоналізм” виявлено у: 1) відкиданні неологізмів революційної епохи; 2) відкиданні іношомовних слів; 3) відкиданні мовних складників, спільних з іншими мовами радянських республік, особливо російською; 4) намаганні прищепити мовні складники клясово ворожого характеру; 5) намаганні через мову розповсюдити феодальну й буржуазну ідеологію; 6) намаганні запровадити штучні новотвори; 7) викривленні тлумачення багатьох понять, зокрема політичних, економічних тощо (правопис Н. Кагановича збережено — Авт.) [16, с. 335—337].

Отож фас українській мові дано персоналізовано й обгрунтовано. У розлогій документальній історіографічній праці “Інститут мовознавства... Матеріали до історії (1930—2005)” його безпристрасно згадано як директора Інституту мовознавства ВУАН (з вересня 1934 до березня 1937 р.), за якого здійснено “велику роботу над викоріненням націоналістичного шкідництва” [3, с. 30], як відповідального редактора журналу

“Мовознавство” і “одного з керівників роботи над “Українським правописом” (1933), а в доповідній записці Президії АН УРСР до ЦК КП(б)У за 1934—1937 рр. йшлося про “наукову розробку питань правопису” під керівництвом Н. Кагановича [3, с. 30]. Відтак зауважено, що після процесу Каменева-Зинов’єва (серпень 1935 р.) серед репресованих 1938 року виявився “колишній директор Інституту мовознавства, член-кореспондент АН УРСР Н. А. Каганович”... [3, с. 31]. Наголошено, що цьому “політичному” докторові наук і членові-кореспондентові було всього 35 років! Слушно зауважує історик О. Ішук, що на Н. Кагановича звернули увагу найвищі політичні чини після його критичних статей про “націоналістичні впливи” на українську мову — звідси посади, звання і помешкання в Києві. Проте справедлива гра долі в тому, що його арештовано 27 листопада 1937 року і розстріляно 20 січня 1938 року в Києві саме за “український буржуазний націоналізм” та “троцькізм” і, як припускають, похований він у безіменних могилах на території спецоб’єкту НКВС у Биківнянському лісі [5].

Над усіма цими реалізаторами терору щодо української мови та її носіїв горезвісно навісає постать етнічного росіянина П. Постишева (1887—1939) з міста Іваново-Вознесенська (Росія), що вдруге, разом із понад трьома тисячами “товаришей”, присланий до України у січні 1933 року як другий секретар ЦК КП(б)У з абсолютно необмеженою владою задля повного погрому *українізації* через організацію Голодомору, розстріли української інтелігенції, знищення українських церков і, звісно, українського правопису. Як зауважив Ю. Шерех, “Зубні наслідки політики Постишева виявилися, отож, не в забороні української мови чи формальному припиненні *українізації*, а в майже тотальному розгромі українських кадрів” [16, с. 342]. Проте, хто зброю підняв — від неї і загине: в Москві Постишева звинувачено в організації та керівництві диверсійно-шкідницькою роботою в Україні і розстріляно 26 лютого 1939 року як “японського шпигуна” та “правого троцькіста”, відтак 13 січня 2010 року Апеляційний суд міста Києва визнав Постишева винним в організації Голодомору. Прикметно, що і А. Хвиля (Олінтер), і В. Затонський брали участь в організації Голодомору в частині реалізації хлібозаготівель.

По інший бік барикад знищення самих кодифікаторів Правопису 1929 року. Серед них основний нормалізатор української мови ХХ ст. О. Синявський, відкривачі нової змішаної діалектної основи нашої мови В. Ганцов та О. Курило, найпотужніший поліглот світу та укладач академічного словника *живої української мови* А. Кримський, автор першої *наукової граматики* С. Смоль-Стоцький (на диво, вцілілий, але зdiskредитований), автор першого *правописного словника* за соборним правописом Г. Голоскевич, автор першої *історії української літературної мови* та знавець *синтаксису* як моделі національного світобачення М. Су-

Література:

- Годун Н. Політична діяльність А. Хвилі в УСРР (1926—1936 рр.): функції і завдання головного цензора. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/51799/08-Godun.pdf?sequence=1> (11.02.2018).
- Данильчук Д. В. Український правопис: роздоріжжя і дороговкази. К., 2013.
- Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України — 75, 1930—2005: Матеріали до історії. К., 2005.
- Історія українського правопису XVI—XX століття. Хрестоматія / Упорядн. В. Німчук та ін. К., 2004.
- Ішук О. Режим доступу: <http://www.cdvr.org.ua/content/11.02.2018>.
- Кубайчук В. Хронологія мовних подій в Україні (Зовнішня історія української мови). К., 2004.
- Німчук В. В. Передне слово // Історія українського правопису XVI—XX століття. Хрестоматія. К., 2004.
- Німчук В. В. Проблеми українського правопису ХХ — початку ХХІ ст. Кам’янець-Подільський, 2002.
- Погрібний Анатолій. Раз ми є, то де? (3 розмов про наболіле). К., 2003.
- Про український правопис і проблеми мови. Нью-Йорк—Львів, 1997.
- Скрипник М. Статті й промови з національного питання / Упоряд. Іван Кошелівець. Мюнхен, 1974.
- Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали / За редакцією Лариси Масенко. К., 2005.
- Український правопис (1933) // Історія українського правопису XVI—XX століття. Хрестоматія. К., 2004.
- Фаріон І. Правопис — корсет мови? Український правопис як культурно-політичний вибір. Львів, 2004.
- Черкаська Г. І воздалосся за справами. Режим доступу: <http://www.uamodna.com/articles/ivozdalosya-za-spravamy/> (11.02.2018).
- Шерех Юрій. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900—1941) // Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеологія. Три томи. Т. 3. Харків, 1998.
- Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

Ірина ФАРІОН

Петро КИРИЧЕНКО

**Інститут модернізації
змісту освіти МОН
України**

Часопис “Слово Просвіти” не забуває мудрої сентенції: “Сьогодні діти, а завтра – народ”. Ось і в числі 27 за 2018 рік опубліковано “гарячу” статтю Ірини Фаріон “Дискримінація українців в “антидискримінаційній експертизі” підручників від Міносвіти і науки”. У полемічній манері зроблено чимало слушних зауважень — як на мене, вчителя-філолога з чималим стажем роботи в школі. Подібні емоційні публікації необхідні читати.

Так-от, навіть поверхові враження від втілення у шкільну практику (на початковому етапі) пілотних проектів “Нова українська школа” переконають, що проблема на часі. Хоча шкільні педагоги ще не готові до конструктивної розмови, здебільшого перебувають у стані вибікування конкретних роз’яснень з боку МОН і реакції суспільства, насамперед батьків нинішніх учнів. Адже подібні нововведення щодо 12-річки вже мали місце.

Різновикова учнівська молодь тепер не та, якою вона була у минулі десятиліття. У юній свідомості домінує, як правило, екран, а не книга, отже, не абстрактне мислення, яке розвиває книга, а візуальне, конкретно-образне, інформаційне, знання тільки “з голосу” майже не засвоюються. Педагоги-новатори намагаються врахувати сучасну специфіку умов, у яких зростає нинішня молодь: засилив ЗМІ в електронному варіанті. І назад до “книжного” минулого вороття немає.

Значно ускладнилося й саме середовище, у якому зростає дитина, яку з перших кроків переслідує емоційна напруга. У початковій школі вдалося цю напругу дещо зняти: відміняти безпосереднє оцінювання засвоєних знань... Позитив? Але це значно й ускладнило роботу вчителів із початківцями. Оцінка для молодшого школяра не тільки заохочувальний, а й дисциплінуючий чинник, щоправда, хоч і в стилі авторитарної педагогіки, яка на практиці не скоро відживе. Бо психологічні засоби впливу значно складніше сприйняти й виробити, та ще й без яскраво виражених артистичних і душевних якостей, без відповідної роботи над собою.

Особливо це стосується, значають педагога, духовно і світоглядно занедбаних дітей, чий батьки не усвідомлюють своєї батьківської місії. Нині, у світлі останніх концептуальних підходів Міністерства щодо значно активнішого залучення батьків до шкільного виховання, педагоги наполягають на організації “батьківського лікнепу”. Адже готують молоді пари перед народженням дитини до майбутнього батьківства. Народити дитину і вміти її виховувати — не одне й те ж. Що робити батькам, якщо їхня дитина поводить нерозважливо, коли вона незібрана і недисциплінована, а педагогічний вплив на неї неможливий?

Школа — нова, а вчителі?

А вчителі вміють працювати по-новому, зробивши початкову школу “школою радості”. Тож вишам належить готувати вчителів по-новому, націлювати їх на це, хоч для цього процесу необхідний тривалий час.

Ось середні класи, де для багатьох учнів розпочинається наука по-серйозному, а вони до неї неготові. Час, коли яскраво починає проявлятися підлітковий максималізм, який за відсутності чи недостатності педагогічного впливу з боку дорослого середовища іноді переростає у некерованість. Покладати тільки на школу систематичну роботу з батьківською громадськістю, з конкретними батьками школярів бодай на рік — нереально. Власне громадськість, суспільство загалом має на всіх рівнях впорядковувати своє життя, демонструючи приклад підростаючому поколінню.

У старших класах у зв’язку із ЗНО ситуація ще загостри-

гогіка трьох: учителя, батька, учня” має отримати активний розвиток. Батьки, а не лише педагоги й суспільство загалом мають зрозуміти, що без їхньої дієвої участі справжнє виховання, а отже, й навчання молоді у школі чи поза нею, неможливе. Очевидно, школа через перевантаженість пропускає сприятливий момент роботи з батьками ще під час прийому дітей до школи — роботу на перспективу: тобто, з’ясувати загальну культуру батьків, їхні погляди на виховання, на навчання дитини.

І сучасні теоретики від педагогіки щоразу повертаються до надбань педагогічної практики В. Сухомлинського, О. Захаренка, коли йдеться про досвід щоденної роботи вчителя. Багато що з цього задекларовано у концепції Нової української школи, але — слово за учителем з класу. І як його організувати, щоб він прозвучав і був почутий, — це теж питання.

Саме за учителем, який організовує клас, навчає учнів і виховує, має бути перше слово. Зрозуміло, йдеться про справжнього вчителя-професіонала, з природженими якостями до педагогічної діяльності, які, можна сказати, сьогодні рідкісні. Якщо йдеться про модернізацію шкільної освіти, то тільки вчителі-практики здатні вловлювати буквально на інтуїтивному рівні справжні запити сучасного учня у їх масовому вираженні. Методичні розробки уроків вони поєднують зі створенням психологічних ситуацій під час активної співпраці вчителя з учнями, учнів між собою, коли навчальний і виховний процеси нероздільні.

Бо й для свого особистісного самовизначення вчителів необхідно ще зі студентської лави піднятися над нашою суперечливою дійсністю, тобто бути носієм моральних і духовних якостей. Та й не кожен з учителів природжений педагог, а діти це тонко відчувають.

Це питання порушували у плані визначення і відбору таких особистостей серед учнів, з наданням їм першочергових можливостей здобути професію вихователя дошкільного закладу і вчителя школи, адже процеси навчання і особистісного виховання мають бути невіддільні. Най-

перше, саме суспільство виявилося неготовим: адже професія учителя так і залишається неprestижною, педагоги перевантажені непрямыми обов’язками, обмежені у використанні сучасних засобів навчання.

Відкриваються альтернативні школи, школи експериментальні, зокрема й з вільним відвідуванням, відмовою від застарілої класно-урочної системи. Часто замість дипломованих педагогів до безпосередньої творчої ігрової діяльності з дітьми залучають студентську молодь, котра близька дітям за світосприйняттям. Саме таким пропонують поза конкурсами стати студентами для здобуття фаху педагога, адже за ними завтрашнє нової української школи.

Зрозуміло, що важлива роль і старших колег: безпосередній педагогічний досвід — і тільки він — має вагомим значення. Особливо, коли йдеться про виховання, бо навчання — це насамперед методика (не тільки, що подавати, а й як подавати), а виховний корегуючий вплив на становлення юної особистості — справа індивідуальна і потребує безпосереднього практичного досвіду, якого набувають з роками і найефективніше передають колеги-практики. Безумовно, до перших лав мають стати ті, хто здатен піднімати свій практичний досвід до узагальнюючого рівня, може напи-

лася, і набуває популярності і в межах школи, і поза нею так зване репетиторство. Усе це активізує батьків на тісну взаємодію зі школою. Як правило, через батьківські комітети. В останнє десятиліття ця взаємодія зводиться лише до збору так званих “благодійних” внесків, про які самі комітети і педагоги воліють мовчати. Адже кошти спрямовувалися переважно на доплати вчителям, а якщо називати речі своїми іменами — оберталися на замаскований підкуп вчителів. Більшість педагогів зорієнтовані, хто з батьків і на чию адресу виділя гроші, аби відповідно реагувати на того чи того учня.

Школи обходять цю делікатну тему, яку навряд чи ліквідує й останнє підвищення зарплатні вчителям.

У такій атмосфері школам дуже проблемно організувати своє життя за зразком “Школа-учні-батьки”, яку свого часу пропонував директор Сахнівської сільської школи В. Захаренко. Унаслідок такої взаємодії з сільською громадою він перетворив свою школу на виховно-спортивно-оздоровчий комплекс.

У Концепції Нової української школи, яку розробило й почало впроваджувати у життя уже за сучасних умов Міністерство освіти і науки, ця ідея Олександра Захаренка “Педа-

Мова творить націю: міркування після III конкурсу «Слово у душі — душа у слові» і після нього

Анатолій ЗАГНІТКО,
публіцист

Функційне навантаження мови в суспільстві

Українській мові притаманний високий ступінь внутрішньої та зовнішньої соціалізації. Перша пов'язана із самопізнанням, самовиявом та самоідентифікацією, із тим, що можна було би назвати самістю. Зовнішня ж соціалізація визначається входженням особистості в людське суспільство, різні його структури, сприйняття усього набутого й напрацьованого досвіду, збереженого в мові. Гармонія обох соціалізацій свідчить про достатній рівень національної самоспроможності, а слабкість однієї з них відбиває втрати на духовному, культурно-історичному, цивілізаційному вимірах нації. Набуття українською мовою статусу державної в останні десятиліття минулого століття, поступове її розпросторення спричинили малопомітні зовні процеси активнішої соціалізації нового (молодого) покоління, особливо на теренах східних територій. Подібний стан стривожив ідеологів “цілісного неоперського простору”, тому в програмах окремих партій з'явилися ідеї другої державної мови і/чи співіснування державної та офіційної мов. Відчуваючи внутрішній спротив суспільства щодо активного упродовження таких ідей, було напрацьовано модель поетапного знецінення державного статусу української, її маргіналізації. Ситуація була зручна й тим, що Білорусь запровадила дві державні мови, в низці інших пострадянських республік це питання спорадично виносилося на шпальти усіх медійних ресурсів. Визначальним поставало врахування того, що мова соціалізує особистість і вона ж творить людське суспільство в багатофункційних його виявах, адже мова належно забезпечує міжособистісний обмін (мовець і слухач, письменник і читач), реалізує внутрішній та зовнішній світи, дає змогу їх фіксувати й перетворити один на інший. Ось чому й до сьогодні більшість телевізійних каналів та й інших мас-медіа не відмовляються від ідеї донесення різного гатунку інформації до читача—глядача—слухача чужою мовою (російською), що дає змогу знову й знову на рівні масової свідомості пересічному громадянину нав'язувати думку про домінування не державного мовного і/чи мовленнєвого середовища.

І нарешті — формулювання усієї сукупності значень у згуртовані розмовні та письмові тексти, де останні створюють цілісність життєвої самотності нації: просторової, часової, наукової, культурної, мистецької та ін. Насиченість мовного простору нації, щільність такого простору знаходить відбиття в світовій мовнокомп'ютерній мережі. Цілком можливо сьогодні говорити про мережево сильні нації,

Українська мова вимагає пильної уваги урядових та адміністративних структур, громадських і суспільно-корпоративних організацій, культурно-мистецьких колективів та ін. Не кажучи уже про фінансово-банківську, транспортну, комунікативно-інформаційну (засоби масової інформації — телевізія, газети, радіо тощо) та інші системи, де досі домінує не державна мова. Істотну роль у розширенні функційного навантаження української мови, посилення її статусу в активній сфері усного та письмового спілкування відіграють різні творчі конкурси, про один із яких і піде мова.

багатство яких адекватно відбито у світовому паутинні — інтернеті, що найшвидше відкриває незвідане, постає найдоступнішим джерелом для розширення власних знань.

Міжрегіональний відкритий конкурс

Цьогорічний III відкритий міжрегіональний творчий конкурс серед учнівської та студентської молоді “Слово у душі — душа у слові”, започаткований Донецьким національним університетом імені Василя Стуса у 2015 році і підтриманий Вінницькою обласною держадміністрацією і Донецькою військово-цивільною обласною держадміністрацією, зібрав широке коло учасників у двох етапах свого перебігу. У ньому загалом взяли участь близько трьохсот учнів і студентів різних закладів освіти Донецької та Вінницької областей. Учасники змагалися в поетичних та прозових жанрах, додалися аматори, які запропонували роботи за мотивами оригінальних літературних творів, художніх фільмів. У літературознавстві їх називають фанфіками. Не менш активними були науково-дослідницькі змаги. У загальному полі учасників активними були й творчі есе. Загалом з обох українських земель була майже рівна кількість учасників, що дебютували своїми оригінальними й дослідницькими працями на здобуття нагород імені Михайла Стельмаха в номінації “Проза”, імені Василя Стуса — за кращу науково-дослідну роботу, імені Михайла Коцюбинського — за творчі роботи в оригінальному жанровому виконанні та оформленні, імені Степана Руданського — в номінації “Поетика”, імені Ольги Віноградової — в номінації “Есе” тощо. В останній номінації кращою була Катерина Затула з Вапнярської середньої школи № 3 (Вінницька область), а друге місце здобула Лоліта Вінниченко із загальноосвітньої школи № 9 м. Покровська (Донецька область). К. Затула за епіграф до свого твору взяла геніальні слова В. Липинського: “Ніхто нам не збудує держави, коли ми її самі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути”. Есе сповнене внутрішньої динаміки. Вся розповідь — це події до Майдану, сам Майдан... Глибинні роздуми головного героя на межі життя й смерті, коли Ярослав лежав на холодній бруківці Майдану: “То чого ж я хочу? Я, як і мільйони інших свідомих українців, хочу незалежної країни. Не тільки на папері. Аби ми відчували, що ми є незалежними, гідними та вільними

громадянами не лише на День Незалежності чи День Соборності. Бо чи була моя країна хоч хвилину по-справжньому вільною? Усе своє існування Україна — під гнітючим впливом інших держав. Проте українці ніколи не кидали її напризволяще. Завжди нація творила державу. А ми — нація. Так, і саме ми — кожен з нас — відповідаємо за творення своєї нації. Адже нація — це щось більше, ніж кордони, влада, відповідність соціальних станів та спільна економіка. Нація — це та спільна свобода, яка живе в кожному з нас, яка нас об'єднує та змушує у важкі часи вигризати волю зубами”.

Певною мірою поглиблює думки про українську націю есе Лоліти Вінниченко “Скарбниця українського народного духу”. Вражають авторські сентенції про сучасну долю Держави: “Невже хтось думає, що зранена Україна не відчуває болю, що в пам'яті народу зникло все, чим позначена його страдницька історична дорога? Що забули ми й легендарні Крути, і звірства муравіївських банд, і як у сліпій садистській ненависті розстрілювали вони наш золотoverхий Київ? Невже й сьогодні вважають нас здатними забути геноциди, голodomори, терори, забути сльози солдатських матерів, чийх дітей було безповоротно кинуте в пекло Афганістану — цього найпотворнішого породження загрозливого імперського тоталітаризму?” Добре упорядкована низка риторичних питань, що нагадують відповідні сторінки історії, умотивовує твердження: “Ні погрозами, ні фальшивими лестощами вже не зломити нашої всенародної волі, нічим не затримати владну ходу нового часу. Усе, що маємо, завойоване в кривавих битвах і боріннях духу й сумління. Одним пишаємось, за інше — розплачуємось. Та бережемо в собі добре й гірке, щоб знати себе. Щоб не забути себе”. Так пише авторка, чия домівка за декілька десятків кілометрів від фронтової лінії, для якої віра в рідну Державу — це віра в перемогу добра і справедливості, бо, на її думку, “...безсмертний той, хто вміє збагнути й зберегти усе, що передано з його минулого, хто вміє множити славу землі своїй”.

Досить влучними є рядки поезії Оксани Некитюк із Вінницького педагогічного коледжу: “Сині очі твої, Україно, / потемніли, зоріють сумними. / Стоільки років отак не боліло, / як болить нам війна вчора й нині”. Вона здобула найвищу нагороду імені Степана Руданського. А в іншій поезії, під назвою “Вишиватникові”, авторка викриває тих, хто любить рідну Державу лише на сло-

вах: “Пам'ятаєш, ти горлав “Росія!”? / Носиш нині синьо-жовту стрічку. / Вибач, любий, не твоя стихія / та вода, яка годує річку. / Йде війна — б'єш байдиси в кімнаті, / та не в себе вдома — у знайомих, / в Раді (у сільській, низенькій хаті). / Квилиць, бо не звів собі хороми? / Вельми “відданий” землі, країні / на словах лише, не серцем щирим. / Гімн звучить — лякаєш на коліна, / Але я тобі уже не вірю!” Назва та зміст вірша передають біль, переживання юної душі за рідний край, наголошують значущість актуальних для сьогодення чеснот, порядності, гідності, патріотизму, які мають йти від серця, людського ества, а не бути показовими, примітивними й жалюгідними.

Цікавими є поетичне осмислення питань війни, життєвої долі у Катерини Вітвицької із середньої школи № 32 м. Вінниці, розширює поезія Катерини Медяник, учениці загальноосвітньої школи № 31 м. Вінниці.

Для Анни Раленко, учениці Білозерської школи, що на Добропіллі Донецької області, в “Ритмі сучасного життя” — так назву має поетична добірка, істотним є високе ставлення до слова: “Слова втрачають душу й хист, / І улюблюється мова, / Хоч мелодійна і чудова, / До фрази, що втрачає зміст”. Її однойменна поезія “Мова” ще раз заперечує іронічну тезу про “слов'яну”. З відповідним (шовіністично-нігілістичним) підтекстом її висловила Анна Луканська в невеличкій публікації “Визначено пороги бали ЗНО з державної та іноземної мов” (газета “Голос України” за 15 червня 2018 року). Про відтінки такого звучання “слов'яна” вже писав Микола Степаненко в газеті “Слово Просвіти” за 28 червня 2018 р. А тут потрібно навести переконливі рядки А. Раленко, яка мешкає недалеко від фронту і для якої ставлення до рідного слова — це пошанування власного народу, Української Держави, прагнення бути з нею в найскладніші часи: “Мова, що жити допомагає, / Мова, що всі перешкоди долає. / Мова надії, життя, процвітання, / Мова, що має народу визнання. / Мова, яка переживши негоду, / В душу і тіло ввірвалася народу. / Мова долини, річок, полонини, / Мова коханої України. / Мова, що має властивості жити...”. А. Раленко

також стала лауреатом в номінації “Поетика”.

Для Ірини Гіріч з Іверської загальноосвітньої школи, що на Донеччині, мотиви малярської творчості геніального Тараса Шевченка постали визначальними, тому й аматорську збірку вона назвала “Майже Кобзар”, наголошуючи в передньому слові: “Збірка поезій “Майже Кобзар” — своєрідна поетична інтерпретація спадщини Шевченка-художника... Збірка містить вісім поезій. Саме тому її назва “Майже Кобзар”, бо, як відомо, до першого “Кобзаря” ввійшло вісім віршів поета”. Кожний вірш — своєрідна акварель, ґрунтована на словесному прочитанні зображеного. І. Гіріч здобула нагороду імені Степана Руданського.

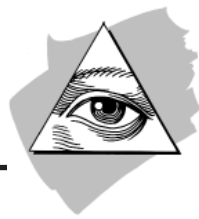
Дар'я Янчук, лауреат нагороди імені Михайла Стельмаха, із Бродецького навчально-виховного комплексу, що на Козятинщині, в новелі “Інфекція” показує, як під впливом усвідомлення пережитого драматичного випадку головний персонаж Максим різко змінює власні життєві орієнтири.

Мирослава Голембівська (Бродецька школа Козятинського району) — також лауреат премії імені Михайла Стельмаха, в одній із сучасних акварелей словесно-художніми барвами теж зображує фронткову ситуацію.

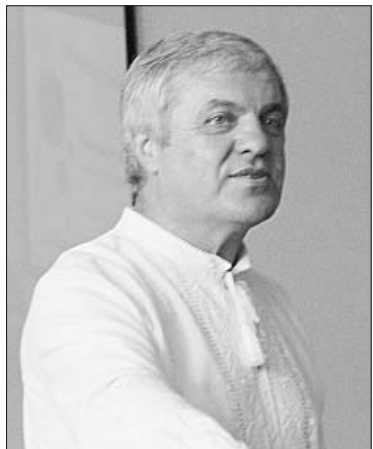
Перше місце в номінації “Проза” здобув Захар Голощапов (Костянтинівський ліцей, Донецька область) як автор сучасної казки “Златомир і чарівна країна”.

Міркування після конкурсу

Конкурси минають, залишаються матеріалізовані думки, враження учасників. Добре те, що міжрегіональний відкритий творчий конкурс серед учнівської і студентської молоді “Слово у душі — душа у слові” знайшов свою підтримку з-поміж молоді Вінницької та Донецької областей. Та й про учасників складно писати, звідки вони. Адже окремі з тих, хто брав участь у конкурсі, є тими, хто належить до числа перемішених осіб. Тому й не так істотно, з якої школи чи закладу освіти є учасник, важливими є переживання за долю рідної землі, тривога за людину. Особливими поставали міркування про війну, про тих, хто захищає Вітчизну, а також цінності нашого буття.

Перефарбовані опоненти великого українця

Микола ТИМОШИК, доктор філологічних наук, професор, журналіст, почесний професор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Несвяткові роздуми з приводу 100-річного ювілею Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

17 серпня 1918 року гетьман України Петро Скоропадський підписав указ про заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету. А 22 жовтня того ж року відбулося величне свято його відкриття. Офіційне, загальнодержавне. Відголоски масового врочистого дійства у старовинному місті над Смотричем гучно розійшлися через різномовну пресу по всій Європі.

Волею історії першим ректором вишу був призначений професор Іван Огієнко — міністр освіти, а згодом і міністр віровизнань уряду УНР, його Головноуповноважений в останні місяці існування Української держави. То був рідкісний одержимий та безкомпромісний борець за незалежну соборну та справедливу Батьківщину, якого ще за життя сучасники захищували до сонму великих українців.

Упродовж тривалого часу це ім'я, у переліку першого десятка “мазепинців”, “петлюрівців”, “бандерівців” як найнебезпечніших для російсько-радянського імперського режиму, безсоромно та безпідставно паплюжилось й витравлювалося з пам'яті мільйонів українців. Не припиняється таке паплюження й нині, в непрості часи ствердження Української держави. І цю неправедну чорну справу безкарно роблять уже доморощені перефарбовані опоненти справи Великого Українця. Більше того — і в університеті його імені.

Університет у Кам'янці як відзеркалення сутності українства в Україні

У того, хто матиме бажання бодай фрагментарно простежити в столітній ретроспективі перипетії, пов'язані із заснуванням і функціонуванням цього університету, неминуче складеться враження величю і трагічного фатуму долі, який незмінно переслідує цей заклад. А ще — усвідомлення того гіркого факту, що в історії цього єдиного в своєму роді вишу чітко відзеркалюється незавидна доля українського в Україні і тих нечислених одержимців, у кого ще не опустилися руки й не згасла віра, що давня ідея такої України може бути зреалізована.

Для ствердження такої думки — дві переконливі тези.

Перша. Університет у Кам'янці-Подільському як останній століття УНР — перший в історії країни, створений справді українською владою для справдешнього розвою української науки в європейському контексті. Доти всі вищі заклади освіти на наших теренах по обидва боки Дніпра засновували на підставі указів урядів чи правителів держав-пошматована Україна: у Харкові, Києві й Одесі — Росія, у Чернівцях — Австрія, у Львові — Польща. Мета в тих різних урядів була спільною: денационалізація українського населення. А саме — русифікація малоросів, онімечення буковинців, ополячення галичан.

Друга. У швидкому знищенні 1921 року Огієнкового дітища як першого українського університету європейського типу ніби відпрацьовувався запущений Москвою потужний механізм подальшої розправи над невопороженим українством у різних сферах суспільного життя в масштабах усієї України.

Як відомо, долю цього університету вирішили одним розчерком пера вождя московських більшовиків Леніна на телеграмі, яку відправив до Москви 3 вересня 1920 року тодішній міністр освіти радянської України Володимир Затонський.

Зважаючи на винятковість цього зловісного документа, який віднайшов автор цих рядків у головному київському архіві, його варто навести повністю мовою оригіналу. Виділяю при цьому для читача вбівчі ознаки “інтелігентного” стилю одного з чоловічих представників тодіш-

ньої радянської державницької “еліти” (виділення мої. — М. Т.): “Необхідно обратити внимание на Каменецкий державный украинский университет. Каменецкие коммунисты находятся в плену у петлюровской интеллигенции. Реальных сил для поддержки на высоте университета в Каменце нет. Контингент слушателей ничемный. Безработные девицы и поповичи. В самом университете продолжают заседать выжившие из ума старцы и научные светила вроде гетмановского, затем петлюровского скарбника Лебеда-Юрченко... Профессора не дурно устраиваются на счет университета и поглядывают на запад. **Всех их следует разогнать.** В том виде, как он существует, университет компрометирует соввласть”.

Ухвалене Москвою рішення було прогнорозованим: університет як петлюрівський “розсадник націоналізму” не лише в Кам'янці, а й у Західній частині радянської України, ліквідували, а на його основі створили інститут... теоретичних наук. А потім, упродовж десятиліть, безкінечно і з якоюсь зоологічною люттю шарпали його, не давали спокійно жити чесним, розумним і патріотичним, хто там викладав чи вчився.

Неймовірно, але вся радянська історична доба є суцільною смугою чорного погромництва над залишками невопороженого вільнодумства, якими ще до кінця 50-х років дихали стіни славного Огієнкового університету. Й цього, на жаль, не прочитаєш ні на офіційному сайті закладу, ні у працях його сучасних викладачів.

Коротко це було так.

Інститут кілька разів змінював назву, зливаюся з таким же Вінницьким, розформовувався. В антирадянській діяльності звинувачували трьох ректорів, яких розстріляли; неодноразово арештовували студентів, стабільно приписуючи їм “буржуазний націоналізм”. У середині 30-х виш зовсім ліквідували, розсіявши тамтешніх студентів для доучування подалі від останньої столиці УНР — у Ніжин, Черкаси, Одесу. Тієї ж пори прізвище Огієнка потрапляє до складеного в Кремлі списку десяти найнебезпечніших радянській владі українських діячів, яких заборонялося згадувати в будь-якому контексті в пресі, на радіо, телебаченні. 1939 року, переконавшись, що із само-

стійницькою петлюрівщиною тут покінчили назавжди, Москва дозволила знову відкрити учительський інститут. Хоча й не зовсім повноцінний — лише з дворічним терміном навчання.

Незабаром в офіційній назві Кам'янець-Подільського педінституту увічнюється ім'я руйнівника Огієнкового університету — Затонського. З тим іменем і стали кувати для подільського краю кадри так званої бюджетної учительської інтелігенції — здебільшого слухняної владі й не патріотичної щодо ідеї українського національного відродження. Так тривало аж до... березня 2003 року, коли за президентства Леоніда Кучми вийшла постанова уряду про підвищення цього вишу до рівня університету. Через 85 років, як його створили українці, — уперше без погодження з Москвою.

Сучасні ректори як противники справи свого попередника

Згадані вище в телеграмі В. Затонського до Москви “кам'янецькі комуністи” настільки швидко вийшли з полону “петлюрівської інтелігенції” й за десятиліття безроздільного панування їхньої партії укріпилися в своїй силі, що й після 1991 року уперто не хотіли помічати, що опинилися в іншій державі, у якій наставала пора пізнавати свою справжню історію і стверджувати власні національні пріоритети.

Упродовж багатьох років вони чинили шалений спротив, щоб не допустити втілення ідеї національно зрілої громадськості щодо присвоєння цьому вишу імені його засновника Івана Огієнка. Ідея ця вперше прозвучала 1992 року під час несподівано велелюдної Всеукраїнської наукової конференції з нагоди 110-річчя від дня народження першого ректора. Цю конференцію, на яку тоді з'їхався до Кам'янця весь квіт української науки, зініціювала тодішня викладачка цього вишу, голова Всеукраїнського товариства ім. Івана Огієнка Євгенія Сохацька.

Драматичні перипетії з утіленням цієї ідеї (а на це пішло 15 років невпинної боротьби з жменькою одержимих патріотів із весільними й досі опонентами українського відродження), вже описані і в газетно-журнальних публікаціях, і у книжкових виданнях. Наголошу лиш у цьо-

му контексті, що замішаний на брудних інсинуаціях і явній брехні відкритий рух проти повернення чесного і чистого імені Огієнка в історію цього університету упродовж багатьох років очолював... тодішній ректор цього навчального закладу Анатолій Копилов.

Можна лише уявити, якої шкоди було заподіяно першим паросткам національного відродження, скільки молодих умів було окутано брехливою комуністичною омеолою, скільки талановитих і патріотичних кадрів було звільнено чи не прийнято до викладання, як вихолощувався національний компонент із дисциплін гуманітарного блоку, якщо мати на оці таку цифру: на посаді ректора цей непримиренний опонент Огієнка і всього українського працював... чверть століття (з 1977 до 2002 року).

Гадаю, настане час, коли неупереджені й небайдужі історики в деталях опишуть ті чверть століття — з прихованими досі фактами й іменами, організованими зверненнями “трудящих” і “компроматами”.

Утім, повертаємося до нетипової історії Кам'янецького університету. В ній є одна неширока біла смуга (після 2002 року), коли на чолі його, либонь, випадково, став на коротко проукраїнськи налаштований ректор — Олександр Завальнюк. Це за його каденції заклад отримав статус національного і, в результаті справжніх боїв із явними й прихованими україноненависниками, — ім'я Івана Огієнка.

А потім — знову та чорна широкі смуга.

Почалася вона з приходом до керма університету у січні 2013 року... Сергія Копилова.

Так, шановний читачу, це не випадковий збіг прізвищ. Нинішній ректор, обраний понад 5 років тому, — син ректора з чвертьстолітнім стажем Анатолія Копилова. Тобто, Копилова-старшого, який прославився на всю Україну тим, що довго страхав наукову і просвітню громаду захованим у його особистому сейфі нібито сенсаційним компроматом на Огієнка та обіцяючи його оприлюднити “як тільки прийде час”. Згодом з'ясувалося: все те виявилось звичайнісіньким блефом, оскільки борці за справедливість добилися нарешті офіційного публічного пояснення керівництва СБУ про те, що “в результаті неоднора-

зових звернень і розслідувань жодних матеріалів, які б свідчили про так званий колабораціонізм Огієнка з німцями, немає”.

Здавалося б, що крапку у цій абсурдній багаторічній боротьбі старого й нового, особистісно-амбітного і громадсько-державницького, проукраїнського і проросійського було поставлено раз і назавжди.

Проте новий ректор так не вважав.

Ставши за сприяння найбільш україноненависного з усіх міністрів освіти радянської і пострадянської доби Дмитра Табачника біля керма університету, Копилов-молодший отримав своєрідний карт-бланш у розправі над Огієнком та його послідовниками.

За браком місця немає можливості ознайомити читача, як “мела нова мітла” в цьому напрямку. Спробую лиш телеграфним способом виділити головне:

— починаючи з 2013 року, з навчального плану викреслюється спецкурс “Іван Огієнко і Кам'янець-Подільський університет”, який розробила професорка Є. Сохацька і який уже викладали для всіх факультетів;

— припиняється випуск коштом університету всеукраїнського наукового збірника “Іван Огієнко і сучасна наука і освіта” (доти побачило світ десять унікальних за змістом і автурою річників);

— згортається плідна діяльність центру Огієнкознавства, створеного 2004 року;

— припиняються започатковані Фондом імені Івана Огієнка (митрополита Іларіона) з Києва системні першопрезентації кожного нового тому праць цього діяча з канадсько-українського проекту “Запізніле воріття” для кам'янецьких студентів і викладачів (останні 10 томів цього проекту, що побачили світ після 2012 року, в наукову бібліотеку університету вже не надходили);

— не продовжується контракт, отож виганяють з університету професорку Євгенію Сохацьку — багатолітнього декана філологічного факультету, засновника і голову Всеукраїнського товариства імені Івана Огієнка, головного редактора названого вище наукового збірника, керівника центру Огієнкознавства.

Цинізм управління, безправність та безпринципність професури як реалії сучасної вищої школи

Ініційоване ректором Сергієм Копиловим, аморальне за суттю, але узабезпечене правничо з формального боку (звичайне не продовження контакту) звільнення з роботи відомої в Україні вченої, просвітницької та громадської діячки Євгенії Сохацької стало предметом гострої публіцистичної статті автора цих рядків, яку оприлюднила всеукраїнська газета “День” у числі від 30 жовтня 2014 року. Заголовок цієї статті такий: “*Нашим університетам не потрібні особистості? Ректор Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка не продовжив контракт із професоркою, яка протягом багатьох років боролася за присвоєння вишу цього імені...*”.

Закінчення на стор. 8

Перефарбовані опоненти великого українця

Закінчення. Початок на стор. 7

Цю публікацію незабаром передрукує тижневик “Слово Просвіти”, її електронний варіант активно поширюється в мережі на інформаційно-аналітичних сайтах. Газета “День” двічі (в числах від 14—15 листопада та 5—6 грудня) вміщує під рубрикою “Резонанс” відгуки читачів, які не без обурення запитують: що відбувається з нашою вищою школою, хто відповідь за беззаконня?

У цивілізованому світі такий ректор мав би піти у відставку. Або підлягав би звільненню. Принаймні варто було очікувати бодай якоїсь реакції владних структур. Того ж міністерства освіти, якому підпорядкований виш. Якщо ж не влади, то бодай наукової спільноти на кшталт всеукраїнських академії педагогічних наук, вищої школи, вищої освіти, асоціації ректорів, гурту самодостатніх професорів. Зрештою, моральних авторитетів нації. Адаже факти, про які йшлося в газетних виступах, були неспростовними.

На жаль, усе залишилося на своїх місцях: ректор-переможець — у своєму службовому, вже нібито сімейному (як в азійських країнах), кабінеті; несправедливо поганьблена борець за справедливість професорка Сохачька — фактично на вулиці, через що й змушена була полишити з родиною дороге їй місто...

Таких історій, від столиці до околиць країни, можна зібрати на книжкове видання. Тому і ця, побудована на суцільному фари-сействі, лиш підсилює вже уста-лену в суспільстві думку про те, що система нашої університетської освіти є безнадійно хворою. Вона чи не всуціль проросла колючим будяччям цинізму, кругової поруки, угодовства, самоуправства й безкарності.

У тому, що це твердження не-безпідставне, переконає й новіша кам'янецька історія, пов'язана з раптовим “перефарбуванням” ректора Сергія Копилова із непримиренного опонента Івана Огієнка в... претендента й лауреатство премії імені його славного попередника.

...Як багаторічному членові Комітету всеукраїнської премії імені Івана Огієнка, мені особли-во запам'яталося засідання цього комітету в Житомирі навесні 2016-го з визначення тогорічних лауреатів. Зазвичай у чотирьох номінаціях назбирається немало знаних і менш відомих претендентів, доку-менти й матеріали яких потребують ретельного знайомства.

Та ось — очам своїм не вірю: в номінаціях “Наука і освіта” бачу прізвище... Сергія Копилова.

Знайомлюся з “Описом доку-ментів претендента на здобуття пре-мії Івана Огієнка Копилова Сергія Анатолійовича”. Подання на кан-дидата з переліком заслуг на огієн-кознавчій ниві, що охоплює п'ять сторінок друкованого тексту, під-писали два професори Кам'янець-Подільського університету — О. М. Завальнюк та Б. М. Негода, а печат-кою документ завірив начальник відділу кадрів І. Є. Бондар.

У “Списку наукових праць” претендента на лауреатство — 9 позицій. І тут виникло аж два за-стереження.

Перше: взято чомусь період публікацій за... 17 останніх років — від 1997 до 2014-го.

Друге: одноосібно написаних цим автором статей — лише три. Звернімо увагу на їхній обсяг. Статті “Іван Огієнко — професорський стипендіат університету Св. Володимир” та “Освітня діяльність співпраця В. Петра (так в оригіналі; очевидно, мало б ітисся про В. Петрова — М. Т.) та І. Огієнка у К.-Подільському державному українському університеті (1918-1921 рр.)” мають по... 3 сторінки кожна. Розвідка про М. Драй-Хмару витягла на 5 сторінок. Всі інші статті, помітно більші за обсягом, — вже у співавторстві з В. Завальнюком та В. Газніним.

До цієї справи додавалася й книга, що має промовисту назву “Іван Огієнко — організатор, керівник і оборонець Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918—1921 рр.)”. Книга вийшла друком 2014 року під маркою кам'янецького видавництва “Медобори-2006”. На жанр цього видання обсягом 384 сторінки виказує підзаголовок: документи, матеріали, світ-лини, хроніка діяльності. Отож авторів така книга, звісно, не

такої книги. От тільки сумління совісті не дає спокою щодо одного з її “творців”. Знаю з багаторічної видавничої і викладацької практи-ки, що осіб рівня ректорів май-же неможливо побачити в стінах центральних і місцевих архівів за пошуком таких документів. За-звичай цю “чорнову роботу” здій-снюють майбутні кандидати наук чи окремі одержимці-професори.

За бажання це легко й пере-вірити. Адаже в наших архівних установах й сьогодні діє давня ро-сійсько-радянська практика: по-шукач документа, а тим більше його копіювач чи переписувач, має підписати й залишити в архі-ві купу різних паперів: заявку на ім'я керівника архіву, замовлен-ня кожного документа, дату й час його видачі та повернення.

Втім, за сучасних українських реалій, коли і дисертації, і про-фесорські звання вже в неприхо-ваній формі купують і продають, так само як на основі безбояз-но присвоєних чужих текстів на корумпованих наукових спец-радах показово й результативно

гонепомічанням, “правильним” голосуванням, угодовством і без-принципністю. Найгірше те, що до кола цієї слухняної безликості вже затягнуто і вищий викла-дацький склад колиш недотор-канної й малочисельної касты — професорів і доцентів.

За умов різкого збільшен-ня кількості університетів, вида-чі їм за корупційними схемами численних ліцензій на підготовку “липових” спеціалістів, як також і науковців-викладачів, остан-ніх, особливо в гуманітарних нау-ках, — такі критичне перевироб-ництво. Отож на лавку запасних, або й не потрібних такому уні-верситетові, є когось викидати. Пе-редусім ними стають неугодні й дратівливі для “вічних ректорів” і “вічних деканів” — самодостат-ні й знаючі фахівці, хто має, як у випадку з Євгенією Сохачькою, крім високого професійного ви-школу, ще й честь та гідність.

Жахіття і в тому, що про це всі давно і всюди знають. І з цим змирилися. В науковому середо-вищі, в якому мені доводиться

Києва до Кам'янця-Подільського.

Представлення ректорові ка-надського гостя відбулося у незвич-ний спосіб: Сергій Анатолійович відразу виклав перед нами вида-ну в Москві книжку “Українские националистические организации в годы Второй мировой войны”, в якій на одній із сторінок прізвище Огієнка як священика називає во-як Української Повстанської Армії (просили у владики прислати свя-щеника для підпільної православної церкви). “Нам все-таки треба ще розібратися в холмському пе-ріоді життя Огієнка”, — наказово-холодно кивнув у мій бік ректор, натякаючи на те, що я став почес-ним професором цього університе-ту до його каденції.

Та відсторонена, неприязна і позбавлена будь-яких ознак бо-дай видимого дотримання про-токолу прийому іноземного гостя зустріч у кабінеті ректора най-більше розчарувала канадця. Він подолав тисячі миль, щоб позна-йомитися з давно омріяним уні-верситетом, відчути в ньому дух свого великого вчителя.

На жаль, не відчув.

Мене ж тоді вона просто при-голомшила.

Ректор Копилов-молодший і далі боровся з Огієнком. Цьо-го разу взяв “на підмогу” якісь похідні документи колишнього КГБ, видані в Москві лютими во-рогами українського в Україні.

***

Згідно з ухвалою Верховної Ради, 100-річчя з дня відкриття Кам'янець-Подільського держав-ного українського університету, історичним правонаступником якого є Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, внесено до перелі-ку пам'ятних дат та ювілеїв 2018 року на державному рівні.

Отож смію припустити, що в Адміністрації Президента вже ле-жить підписане ректорам, а мо-же, й освітнім міністром подання на чергові урядові нагороди кра-щим представникам цього колек-тиву. Немає сумніву в тому, що з-поміж тих, хто отримає такі на-городи напередодні запланова-них на осінь урочистостей і кому будуть висловлені слова подяки за “досягнення в розбудові Української держави” з традиційного в таких випадках привітання са-мого Президента, буде й ім'я ба-гаторічного ректора й неприми-римого опонента Огієнка та його справи Сергія Копилова.

Хай там як. Живемо ж бо в час чи не всуціль корумпованої, непрофесійної, непатріотичної і непередньої влади, якій колись же прийде кінець.

Та на моє либико перекона-ня, мовчазним докором тим уро-чистостям буде незрима присут-ність духу самого Івана Огієнка. Того, кому доля послала стільки випробувань, але не зломил, а навпаки — ствердила в сонмі ве-ликих українців.

Цей дух, однозначно, не да-тиме спокійного життя усім ко-рисливим пристосуванцям і при-служникам, кон'юнктурникам і нетерпимцям до талановитих і одержимих доти, доки в стіни цього славного колись універси-тету не повернуться грубо витіс-нені професіоналізм і патріотизм, совість і честь.

Микола ТИМОШІК

має. Прізв'ідниками її появи на світ можуть бути лише упорядни-ки. Інформація про них зазначена в каталожній картці видання. Їх двоє — С. А. Копилов і О. М. Завальнюк. Ними підписана й пер-едмова. Таким чином, упорядни-ків (не авторів) два, а висувається на здобуття премії один із них.

Тут коментувати нічого. Тому й не ставилася ця кандидатура на голосування під час засідання огієнківського комітету, бо порушень вимог Положення про премію, яв-ного недотягування претендента на лауреатство престижної премії — більш ніж достатньо.

Утім, попри таку недоладність у дях близького оточення ректо-ра, бажання значитися серед до-слідників-огієнкознавців у самого ректора університету не пропа-ло. Рівно через два роки в тому ж Кам'янці-Подільському виходить друком ще одна книга, в упоря-дкованні і співпередмові якої зно-ву “взяв участь” ректор С. Копи-лов (разом із О. Завальнюком), — “Кам'янець-Подільський дер-жавний український універси-тет (1918-1921 рр.)”. Кількість ар-хівних матеріалів — 665, кількість сторінок 848. Видання присвяче-не 100-річчю цього вишу.

Звісно, що треба вітати вихід

супроводяться “прилюдні захис-ти” грошовитих або високопоса-дових неуків і бездар, не виклю-чаю, що “присутність” будь-якого “потрібного” автора і будь-де мо-жуть легко “домалювати” заднім числом зацікавлені особи. Як і до-дати до списку авторів-упорядни-ків будь-кого з “важливих”.

Знову ж таки, лише на постра-дянському просторі все ще по-ширеною є ганебна для західного світу практика так званого за ав-торства. Безпрограшна схема тут справно діє десятиліттями: до од-ноосібно виконаної авторської праці незабаром “примазуються” владні співавтори: один уміє шу-кати спонсора, інший — проби-вати гриф у міністерстві, прізвище ще іншого з'являється першим на титулі просто тому, що то началь-ник над двома попередніми.

Це жахливо, але в українській науці та освіті стара прогнила си-стема чи не повсюдно законсерву-вала таку ситуацію, коли кожно-го вченого чи викладача можна довго тримати на короткому по-відку. За продовження контрак-ту, за зростання службовими схо-дами, за можливість отримати звання “почесного” чи “заслуже-ного” треба бути готовим плати-ти: мовчанням, терпінням, нічо-

перебувати упродовж останніх десятиліть, про це не прийнято говорити вголос. Мовляв, нічого ж не зміниться, лиш наживеш со-бі ворогів. І такою, на жаль, є по-зиція багатьох моїх колег.

Але ж як довго можна мовчати?

Професіоналізм, совість і честь, які слід повернути в університетській аудиторії

...3 моєї пам'ятні ніяк не ви-ходить картина п'ятихвилинного прийому в кабінеті ректора Сер-гія Копилова відомого канадсько-го священика і журналіста Богда-на Демчука у вересні 2013 року. Він був останнім із випускників Ко-легії Св. Андрія при Манітобському університеті, якого тодішній декан і першоієрарх Української Право-славної Церкви в Канаді митро-полит Іларіон (Огієнко) благосло-вив на початку 70-х років минулого століття на священику працю. На-роджений у Канаді, отець Богдан уперше прилетів до України, щоб взяти із собою грудочку землі біля кам'янецького університету, де хо-див Іван Огієнко.

Будучи після кількарізного на-укового стажування в Канаді у дав-ніх приятельських стосунках із цим колегою, я зголосився стати для нього супутником у тій поїздки з

Василь РЯБИЙ. Дзвоноріка

Вінок сонетів

•
десь заховався неповторний рай
і тільки можна серцем відшукати
його — тоді живи і помирай
від красної краси що відмикати

її не треба чарівним ключем
сама відкриється коли захоче
і прикує до піднебесся очі
і викличе очищення дощем

цей вічний рай не спалений ніде
у ньому справді завжди все святе
у образній духовній перевазі

помітив: показавсь на мить і зник
мов у повітрі розчинився крик
і одночасно рай не заховався

•
і одночасно рай не заховався
щоб хтось його вгадав і розгадав
згадав де бачив чув і здивувався
як сонцю розвеселчина вода

як зелені радіє перше листя
як дарові земному небодар
цей рай — довір'я світлого дитинства
черешня з бджолами і лип нектар

таке щось задушевне і високе
тонке щасливе рідне у думках
до чого не беруться різні вроки

дивись не загуби цілющий подих
у таємничому зв'язку природи
він зовсім поруч близько хоч торкай

•
він зовсім поруч близько хоч торкай
його струну чутливості незриму
його росокраплину із листка
і стиглий запах сонячного диму

і райське щось тебе не обмине
заманливо поманить за собою
він тут насичений живим вогнем
іскристою джерельною водою

не втрачений не спалений цей рай
ніскілочка бо для твого добра
за соломинку рятівну тримався

купається метелик у траві
люби цей дивовижний мрійний світ
і від торкання зором усміхайся

•
і від торкання зором усміхайся
і світ до тебе усміхнеться теж
лише у однину не замикайся
коли назустріч радості ідеш

ти не один у фантастичнім світі
життя живе спорідненістю душ
в якій число розкованих привітів
мов палахких червоних й білих руж

у кожному розплющеному оці
немає вже давно і краплі злості
і не оточує зіниці сум

і приспана пробуджується сила
ростуть з натхненного натхнення крила
хто бачить недоторкану красу

•
хто бачить недоторкану красу
у того особливі зірні очі
і чистоти непереможна суть
цілющим Божим світлом палахкоче

між серцем і травинкою зв'язок
без слів таємна сила розуміє
від меду соняшник пахучий змок
і дозріває в коноплях олія

і не боїться посторонніх мак
і не страшна зірок теменна-тьма
і глибочіння росяного валу

і моляться думки і почуття
за ті гармонії множинні “я”
кого і день і ніч зачарували

•
кого і день і ніч зачарували
своєю світлотінню в русі змін
той у повітрі чує райський дзвін
якого ангели поцілували

і хвилі ненав'язливих молінь
все котяться мов непогасні кола
і не зникає благодать ніколи
хто небу б'є зворушливий поклін

ні зла ні заздрості ні мсти немає
зустрінеш подорожнього — вітаєш
аби не вичерпала слів краса

і щастя що біжить листком мурашка
і чути голос радісної пташки
півонія розсипала росу

•
півонія розсипала росу
струсила з себе золоту корону
і не жадає в травоквітті трону
не відганяє бджілку чи осу

і так навколо сонячно літнево
кульбаби вибухають раннім днем
і насолоду мають всі дерева
вмиватись світлом як сліпим дощем

шепоче травам океан вітрів:
це рай в якому тисячі світлів
лунає кожен мелодійним валом

вечірній голос вранішній змінив
на тембрі висоти і глибини
і сутінь рештки світла позбирала

•
і сутінь рештки світла позбирала
щоб зберегти неопалимий жар
і засвітити місячний ліхтар
над морем поля що завітувало

і відчуваючи свої права
і червоніють маки бо червоні
не спить і не дрімає сон-трава
танцює подорожник без кордонів

і не охоплює думки тривога
і не показує обличчя страх
ніхто не переслідує нікого

і розуміють мови різні мови
і для гармонії в світобудові
на дереві співає райський птах

•
на дереві співає райський птах
цілюще тремоло дзвінкого співу
мелодія волошки у житах
і просинню у зелені тремтлива

куди проникним поглядом не кинь
там світлотінь веде бринить бровою
немає жодних непорозумінь
коли природа дихає любов'ю

аби цвісти продовжувати літо
ніхто не знає болісних прощань
бо не прощається із дивосвітом

а та сніжинка вишукано сніжна
миттєва мов сльоза недовговічна
і сяє світовідчуття в очах

•
і сяє світовідчуття в очах
нема ні крапельки сумного смутку
з душею розуміється душа
і думка в абсолюті чує думку

і повна чаша спокою небес
налита щедро світлими дощами
і хвильки жде лице дзеркальних плес
і ясністю живуть грибні тумани

пісок шурхоче руслами доріг
і пише повість подорожі ніг
об камінь спотикання і шнурочком

а в дереві природи пізнання
безгрішні залишилися знання
а деревій вибілює сорочку

•
а деревій вибілює сорочку
на сонячному чистому вогні
і розцвітають ясновидні очі
у тихоплинній зоровій луні

народжуються благодатні мислі
пульсує дозрівання кольорів
і втаємничено щасливі числа
показують усі календарі

продовжує миттєвий біг хвилини
клепсидра — вічний водяний годинник
і видно час по цвіту і листках

прив'язана до світлотіні нитки
несе ріка розгойдані відбитки
під небом то повільна то стрімка

•
під небом то повільна то стрімка
ріка несе відбитки краєвидів
прозорий водоплин материка
у променистому рясному житі

джерела б'ють з-під кам'янистих гір
і в жодному немає каламуті
куди ж здогадливий потрапив зір
якщо не в рай романсів і прелюдій

розвіялося терновиння драм
і припинила жарти смертегра
і тягнуться до неба колосочки

зелене поле доля перейде
а то неторкнута любов цвіте
із чебрецю і маків і дзвіночків

•
із чебрецю і маків і дзвіночків
для мрійників ця воля суший дар
вона солодша за самий нектар
аж розгубились на секунду очі

і розважають співи райських птиць
немає пекла лиш одне безсмертя
у пам'яті якісь клітини стерті
мов не було судилищ і в'язниць

продажності і підлості немає
і напасних обставин не шукаєш
тримаєш відблиск хвилі у руках

всіма нуртами трав завирувало
тихіше тиші і дев'ятим валом
кудись мандрує трав'яна ріка

•
кудись мандрує трав'яна ріка
несе пахучі соковиті води
хтось рай знайшов хоча і не шукав
заворожила райська насолода

і хочеш раювати то раюй
допоки називаємося гості
для ностальгії спогади пильную
про квітнопольовий рухомий острів

здалось є все хіба бракує болю
і невідчепних клопотів на голову
які провадить справно долегра

і показався лиш на мить раптово
немов вступив у потаємну змову
десь заховався неповторний рай

•
десь заховався неповторний рай
і одночасно рай не заховався
він зовсім поруч близько хоч торкай
і від торкання зором усміхайся

хто бачить недоторкану красу
кого і день і ніч зачарували:
півонія розсипала росу
і сутінь рештки світла позбирала

на дереві співає райський птах
і сяє світовідчуття в очах
а деревій вибілює сорочку

під небом то повільна то стрімка
із чебрецю і маків і дзвіночків
кудись мандрує трав'яна ріка

М. Коломия

Брати Огоновські — видатні постаті Галичини, що заслуговують на вдячну пам'ять нащадків

До 150-річчя створення Товариства «Просвіта» в Галичині

Марія ПАВЛЮК,
голова об'єднання Галицького району м. Львова ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка,
Ольга МАНЮК,
заступник голови об'єднання Галицького району м. Львова ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка

У середині XIX ст. у Східній Галичині в умовах небезпеки цілковитої асиміляції українського етносу на території тогочасної Австро-Угорської імперії характерною є поява молоді світської інтелігенції, переважно з духовенства, яка прагне підняти на гідну висоту свідомість, культуру, освіту, духовність і науку українського народу. Ця хвиля національного усвідомлення охоплює не лише яскраві особистості, а й родини, наприклад, Огоновських, Барвінських, Цегельських, Левицьких та багатьох інших, де батьки і діти віддали свої сили, знання, талант служінню українському народові. Всі вони були видатними постатями, науковцями, культурними та громадськими діячами свого часу і заслуговують на вдячну пам'ять нащадків.

Серед них і Омелян Огоновський — довголітній голова товариства «Просвіта» (1877—1894 рр.), український науковець, доктор філософії, професор української мови і літератури Львівського університету, керівник філологічної секції НТШ, радник Митрополичої палати та громадський діяч.

Народився він 8 серпня 1833 року в с. Григорові Рогатинського повіту в багатодітній родині священика, де розмовляли українською мовою, берегли старосвітські звичаї і традиції. Ом. Огоновський після навчання у Львівській академічній гімназії закінчив теологічний факультет Львівського університету (1857), прослухавши курс з української мови і літератури у Якова Головацького. Згодом склав іспит із класичної філології, грецької, латинської та польської мов. 1865 року отримав ступінь доктора філософії і вільного мистецтва у Львівському університеті. У червні 1868 р. Крайова шкільна рада Галичини затвердила його на вчительській посаді та надала йому титул професора. З 1870 року Ом. Огоновський обійняв посаду професора кафедри української мови і літератури у Львівському університеті. Як професорові-україністу, йому дісталася важка, запущена ділянка. Треба було активно, аргументовано воювати з мертвим церковнослов'янсько-московським язичієм, підносити приспаний національний дух у значній частині знеохоченого до праці студентства. Самовіддана праця, невичерпна енергія, прекрасне знання української мови, поетичність усного стилю, товариські стосунки зі своїми підлеглими при їх захопленні до праці — чинники характеру і вдачі Ом. Огоновського западали у здобреній високими національними ідеалами ґрунт і давали відчутні результати.

31 травня 1877 року його як члена-засновника просвіт'яни обрали головою Товариства «Просвіта». Будучи після смерті

Омелян Огоновський

Олександр Огоновський

Петро Огоновський

Ю. Лаврівського заступником голови, він відтоді активно працював у літературній секції Товариства, рецензував і редагував численні рукописи, укладав граматики, читанки для середніх шкіл та вищих гімназійних класів. Протягом сімнадцяти років свого головування в «Просвіті» велику увагу приділяв видавничій справі. Протягом 1880—1884 років виходить «Історія Руси» О. Барвінського в 5-ти томах. 1894 року — перша «Історія Просвіти» І. Белея. Також Ом. Огоновський отримав дозвіл на видання українського молитовника, написаного чистою народною мовою, що семикратно перевидавали у 1878—1902 роках. Серед його популярних видань для читачів «Просвіти» слід назвати і книжку про життя і творчість Маркіяна Шашкевича, читанки для селян і міщан. «Просвіта» тримала тоді в своєму полі уваги читальні по всій Галичині, розповсюджувала значну кількість книжок у містах і селах, проводила національно-виховну роботу: концерти-вечорниці, виставки, створювала бібліотеки, обороняла мовні права українців.

Ом. Огоновському вдалося вивести товариство з фінансової кризи, в якому воно перебувало через неприхильність Галицького сейму на початку його головування.

Як вченому-літературознавцю, йому належать розвідки та окремі книжки про Т. Шевченка. Про двотомне видання «Кобзаря» Ом. Огоновського схвально відгукнувся І. Франко. Дослідження під назвою «Слово о полку Игореве». Поетичний пам'ятник руської пісенності XII віку» (1876) — один із перших перекладів твору українською мовою. Його перу належать дві історичні драми «Федько Острозький» та «Гальшка Острозька».

Значною віхою в культурно-літературному житті України була шеститомна «Історія літератури руської» Ом. Огоновського як спроба першої повної історії української літератури. Автор писав: «Літературу свою має той нарід, у котрого єсть своя історія, свій питомий світогляд і своя мова. У такого народа не запропастились життя літературне, хоча б він і втратив самостійність політичну, бо слово не загине мимо ворожих змагань тих, що приказують «об'єднання»

морочать духа слабших, незрячих...». Обстоюючи національне обличчя української літератури, він наголошував, що наш народ має свої, притаманні тільки йому, фізичні й духовні прикмети, свої звичаї та обряди, свої традиції, свою мову і свій історичний характер. Літературно-історичні праці Ом. Огоновського отримали високу оцінку рецензентів і в Галичині, і за її межами. На ниві української науки і культури як вчений-лінгвіст він залишив нащадкам студії і розвідки про багатство і красу української мови, її говірок. Низка досліджень вченого, писаних польською і німецькою мовами стала до послуг європейських дослідників-мовознавців. Завдяки його промовам на різних зібраннях, вічах, у товариствах та академічних інституціях «наше громадянство вже раз позбулося тої язикової язви, того туману, що його десятками літ напускали на бідну країну московські наймити-московфіли, чим довго здержували культурну працю, підірвали національну й політичну силу українського народу».

Крім того, Ом. Огоновський був діяльним членом «Руського товариства Педагогічного», згодом — «Рідної школи», керував філологічною секцією НТШ, був його почесним членом і членом-кореспондентом Академії наук у Кракові. У творчій біографії Ом. Огоновського багато важить його епістолярна спадщина. У рядках листів безліч безцінних думок, висловлювань, що мають стосунок до оцінок тогочасного соціального й політичного становища в Галичині й усій Україні.

1894 рік був знаковим для Товариства. Після 27-ми років без домівки просвіт'яни купили 3-поверховий будинок у центрі міста Львова на пл. Ринок, 10, за кошти дійсного і почесного члена «Просвіти» і НТШ, посла до Австрійського парламенту, доктора К. Левицького (котрий у листопаді 1918 р. став першим головою уряду ЗУНР). Передачею трьох тис. крон через професора М. Грушевського вітали купівлю будинку кияни.

Цьому передували багаторічні поневіряння просвіт'ян. Перші роки засідання відбувались у приватних приміщеннях голів «Просвіти». 1871 року директор академічної гімназії відступив

Товариству маленьку кімнатку в приміщенні гімназії у Народному домі, де було організовано склад книжок і створено першу канцелярію. Згодом 1873 року 1 січня народовецьке товариство «Руська бесіда», що також містилося у Народному домі і займало три кімнати, прийняло «Просвіту» тимчасово та безоплатно, відступивши одну кімнату. Однак московфільський «Советь» Народного дому не міг терпіти в своїх мурах народовецької «Бесіди», а тим більше «Просвіту» і 1 серпня 1873 р. викинув «Бесіду» разом із «Просвітою» з Народного дому. Від серпня 1873 до 1886 року «Руська бесіда» і «Просвіта» винаймали спільну домівку, але згодом «Просвіта» орендувала приміщення з трьох кімнат на розі вулиць Вірменської і Краківської.

Правда, переселилася «Просвіта» в нову домівку аж у жовтні 1895 року. «Просвіта» була першим українським Товариством, що придбало будинок і збирало під одним дахом усі українські товариства, що потребували приміщення на той час. Насамперед «Просвіта» віддячила «Руській бесіді», відступивши їй найкращі кімнати на першому поверсі. Віддала одну кімнату для «Клубу русинок», співочому товариству «Боян» та академічному товариству «Ватра». В двох кімнатах на другому поверсі розмістилося НТШ з бібліотекою та музеєм. А також розмістилися такі українські інституції, як «Краєвий союз ревізійний», український кооперативний банк «Дністер», редакції «Діла», «Громадського голосу» та інші фінансові, культурні і професійні товариства. Три кімнати в новому будинку зайняла просвіт'янська бібліотека, що поповнилася на той час подарованими книжками голови «Просвіти» Ом. Огоновського та чеського вченого-етнографа, дослідника українського народного побуту і фольклору, почесного члена «Просвіти» Франтішека Ржегоржа. Цінні матеріали до бібліотеки «Просвіти» надходили з Наддніпрянської України від П. Куліша, М. Костомарова, О. Білозерського, О. Кониського та ін. Серед них були автографи та рукописи Т. Шевченка, М. Вовчка, М. Костомарова, Л. Боровиковського, І. Нечужа-Левицького, І. Тобілевича, Л. Глібова, Б. Грінченка, а

також такі реліквії, як переклад П. Куліша українською мовою Байрона «Дон Жуан», рукописи Варфоломія Шевченка, книжні Варвари Репніної, польської письменниці Е. Ожешко, російського — Салтикова-Щедрина та ін. В архіві «Просвіти» зберігалися автографи М. Устияновича, подаровані його сином, а також Євангеліє у перекладі М. Шашкевича. Складений 1894 року каталог бібліотеки під керівництвом К. Паньківського дав можливість відкрити її фонди для широкого користування. У будинку «Просвіти» відбувалися заняття Українського (таємного) університету.

Також «Просвіта» заснувала український національний музей, тим самим поклавши початок українській національній музейній справі. У річних звітах Товариства музей згадується 1886 року, а остання згадка про нього в опису майна є за 1909 рік, де його оцінено в 3 тисячі корун. Згодом більшу частину фондів музею Товариство передало до Національного музею ім. Митрополита Андрея Шептицького у Львові, а частину матеріалів — до музею НТШ. Реліквії, що вціліли в часи Першої і Другої світових воєн та радянського режиму, зараз зберігаються в архіві НТШ і міському архіві Львова.

На загальних зборах товариства «Просвіта» у Львові 1894 року Ом. Огоновський виголосив: «Не забудьте, браття-громадяни, пом'янути нас незлічимим словом, бо хоч ми й не довершили великої просвітньої будівлі, то все ж були ми, мов ті робітники, що двигали велике каміння на засновок народньої святині. Тепер уже легше будувати далі, коли покладено кріпку основу — вже легше йти вперед, коли перші робітники зладили битий шлях, що веде до витиченої мети». Того ж 1894 року 28 жовтня замерло серце великого подвижника української справи в Галичині. Похований на Личаківському цвинтарі у Львові (на полі 1-155).

Як і старший брат Омелян, Олександр Огоновський відомий як подвижник української ідеї, громадський діяч, професор-правник Львівського університету, член-засновник «Просвіти» і НТШ, член Головного відділу «Просвіти». Народився він 17 березня 1848 року в с. Букачівці Рогатинського району. Навчався в Бережанській гімназії, 1871 року закінчив Львівський університет. З 1878 р. Олександр Огоновський викладає право у Львівському університеті на кафедрі з українською мовою викладання. Він був першим професором права, який викладав українською мовою. З 1886 р. призначений деканом юридичного факультету університету, береться за розробку української юридичної термінології, багато і плідно працює над науковими статтями і монографіями про приватне цивільне право. Невтомно бере участь у громадському житті Галичини. Почавши працювати в

“Просвіті” ще зі студентських років, не полишає цієї діяльності і надалі. Він — ініціатор і великий подвижник розширення мережі читальні по селах і містечках Галичини. Зробив добродійний внесок із цінних книжок для читальні “Просвіти”.

Наймолодший із когорти славетних братів Огоновських Петро — український педагог, вчений і громадський діяч, голова “Просвіти” 1906—1910 років. Народився в с. Чагрів Рогатинського району 20 липня 1853 р. Освіту здобув у Бережанській гімназії, навчався у Львівському і Віденському університетах. Був дійсним учителем академічної української гімназії у Львові. Як і старші брати, Петро бере активну участь в діяльності “Просвіти”. Він — автор підручників із математики і фізики українською мовою. 1906 року на позачерговому загальному зібранні сьомим головою “Просвіти” обирають професора Петра Огоновського. За його керівництва Товариство сконцентрувало свою увагу на організаційних, просвітних та економічних завданнях. Голова створив просвітньо-організаційну, господарсько-промислово-ву та видавничу комісії. Сприяв виділенню для Товариства матеріальної допомоги Галицьким сеймом на економічні і видавничі справи. Сприяв виданню серії “Руська писемність”, відновленню науково-популярного часопису “Письмо з Просвіти”. 1908 року вийшло ювілейне видання історії товариства: “Сорок літ діяльності Просвіти” М. Лозинського. Він ініціатор проведення просвітньо-економічного Конгресу 1909 року. Після відставки продовжив працю в Головному відділі “Просвіти”. Під час війни емігрував до Відня, де сприяв продовженню роботи Товариства. Помер в еміграції 1917 року, похований на віденському кладовищі.

Брати Огоновські — приклад нащадкам невтомної подвижницької праці на українську ідею. За кожним із них — чималий науковий, педагогічний і громадський доробок на благо рідного народу. 1933 року одну з вулиць Львова було перейменовано на честь голів “Просвіти” — братів Омеляна і Петра Огоновських. Але 1950 року за радянської влади міська рада перейменувала її на Корейську. Хоча в 1990-1994 рр. під час головування просвітника Василя Шпіцера у місті багатьом вулицям повернули історичні назви, на жаль, за незалежної України ця вулиця не була перейменована. “Просвіта” Львова вважає своїм обов’язком відновити у назвах вулиць нашого міста несправедливо забуті імена славних синів Галичини — готує подання до міської влади Львова про необхідність перейменування вул. Корейської на вул. братів Огоновських, котрі присвятили свої знання, таланти і молоді сили Україні.

Література:

1. Брати Огоновські — видатні діячі другої половини XIX ст. // www.archivviv.gov.ua
2. М. Лозинський. Сорок літ діяльності “Просвіти”. — Львів, 1908.
3. Енциклопедія українознавства. Т. 5. Львів, 1996.
4. Нарис історії “Просвіти”, 1993.
5. За матеріалами з фондів музею Михайла Грушевського у Львові.

Оксана ШАЛАК

Пишучи про народну пісню, Микола Гоголь захоплювався: “Це народна історія, жива, яскрава, барвиста, правдива, що розкриває все життя народу”. Сьогодні науковці нараховують близько 200 тисяч українських народних пісень. В ЮНЕСКО зберігається фонотека народних пісень країн світу, у якій фонд України охоплює 15,5 тисячі зразків (друге місце посідає Італія із 6000). Проте в самій Україні ми досі не маємо єдиного архіву українських пісень. Таке масштабне завдання поставило перед засновниками Музею української пісні, які значно розширили його, бо прагнуть зібрати, вивчити і представити в експозиції й авторську українську пісню — від найдавніших видань до сучасності. Ініціатори створення музею — заслужена артистка України, виконавиця народних та авторських пісень, директор ГО “Народна філармонія” Руслана Лоцман і директор Українського дому Юрій Стельмашук — вважають, що потрібен нотний аудіо-, відео-, фотоархів, куди б увійшли збірки фольклору та авторських пісень, фонотека записів українських пісень у виконанні носіїв фольклору та професійних

Надія КИБИЧ,

вчитель-методист українознавства Вишницької ЗОШ І—ІІІ ст. ім. Ю. Федьковича, м. Вишниця

Продовжувачкою жіночого руху в сучасній Україні є Ростислава Федак. Пані Ростиславу як організатора Міжнародного конкурсу “Мій рідний край” знаю 20 років, бо готую учасників цього незвичайно престижного конкурсу, що об’єднує молоду еліту української нації. Цей конкурс дав поштовх патріотичному гуртуванню нашої молоді, дав повірити в свої сили, дав можливість розкритися молодим талантам попри місце їхнього перебування і матеріальні статки. Щорічно переможці конкурсу “Мій рідний край” приїздять до Львова на підбиття підсумків і по нагороді. Сотні незабутніх вражень переповнюють серця молодих і гордих, бо їхні дослідження надруковано в щорічному збірнику “Мій рідний край”. Молодь і їхні наукові керівники дякують пані Ростиславі і конкурсному журі за можливість побувати в Києві, а пізніше — у Львові, та за належне поцінування їхньої дослідницької праці. Майбутнім науковцям потрібна така підтримка, і вони її мають від Союзу українок України. Пані Ростислава веде цю безоплатну роботу як союзниця, еднаючи Схід і Захід в єдину українську родину.

Народилася ця мудра жінка 1935 року в Болехові в патріотично налаштованій родині Степана та Юлії Телегів, де не згасало тепло рідного дому, де звучало рідне українське слово разом з Франковим духом.

Коли маленькій Ростиславі виповнилося 6 років, розпо-

Безцінна спадщина нашого народу

Упродовж двадцяти років фольклорист Гнат Танцюра записав від однієї селянки із Зятковець, що на Вінниччині, понад тисячу пісень. Як відомо, до знаменитого українського фольклористичного збірника “Пісні Явдохи Зуїхи” (К., 1965) увійшло 925. Таких грандіозних колекцій народних пісень українська фольклористика знає чимало. Найвідоміші дослідники народної пісні — Михайло Максимович, Микола Костомаров, Олександр Потебня, Володимир Антонович, Михайло Драгоманов, Володимир Гнатюк, Микола Лисенко, Філарет Колесса, Климент Квітка, Микола Леонтович, Олексій Дей, Григорій Нудьга, Софія Грица... — завжди наголошували на численності варіантів, жанровому багатстві, глибині, архаїчності ритмічних архетипів українського мелосу.

виконавців, художніх колективів — від платівок, касет до CD, DVD-дисків та флеш-носіїв найкращих солістів, гуртів, хорів. Фонди музею треба наповнити давніми афішами, портретами легендарних співаків і композиторів, книгами спогадів про них. До музейних колекцій увійдуть елементи сценічних костюмів, особисті речі визначних виконавців. Експозиційні та виставкові зали мають відтворити історичні періоди розвитку української пісні від архаїки до сучасності, від фольклору до християнської музичної культури, від солістів минулих століть до сучасних аматорських і про-

фесійних колективів України й діаспори.

Поки що маленька кімната вміщує зовсім крихітну експозицію, центром якої стала колиця в ореолі вишиваних рушників, довкола якої — фотографії, фольклорні збірки, книги спогадів, афіші... Експонати передали із Національного хору імені Григорія Верьовки, Академічного оркестру народної та популярної музики Українського радіо, Центрального будинку офіцерів ЗСУ, заслуженого академічного ансамблю пісні і танцю ЗСУ, учасниці тріо “Золоті ключі”.

“Живий музей живої пісні”, — наголошує Руслана Лоцман.

Ще десятикласницею вона написала наукову роботу для Малої АН про збереження пісень рідного села, що на Черкащині. Із народної пісні односельців, рідної бабусі Люби і народилася Руслана Лоцман як співачка. Згодом вона навчалася в класі Ніни Матвієнко, зростала духовно і професійно, а нещодавно, захистивши кандидатську дисертацію, заснувала мистецьке об’єднання “Народна філармонія” і сама вчить молодь, організовує концерти, виступи перед воїнами на сході України. Новостворений музей потребує державної підтримки, тому надіслали до Міністерства культури листа, під яким зібрані підписи народних діячів культури, композиторів, співаків, музичних гуртів, а також ухвалили відповідну петицію до Президента.

На відкриття музею прийшли знамениті учасниці тріо “Золоті ключі” народна артистка України Ніна Матвієнко, Валентина Ковальська, лауреат премії імені Тараса Шевченка учасник гурту “Явір” Олександр Харченко, син знаменитого в світі поета-пісняря Дмитра Луценка, сучасна естрадна співачка Іллєри... І, звісно, лунала її величність українська пісня!

Високим змістом сповнене життя

чалася війна. Німці за один день розбомбили Болехів. Ростислава чудом уціліла, заховавшись у кущах, бо була на вулиці, поки мама пішла у справах до міста.

Землі Західної України справдана населяють три українські народності: гуцули, бойки і лемки. Ростислава Федак — бойкиня. А це твердий характер, несхит-

тання від товарознавця вищої категорії в Самбірському военному до викладача етики, психології, торгово-технічних процесів у Самбірському профтехучилищі № 2. Але перед цим була перекваліфікація на право педагогічної праці при Донецькому університеті та курси при Дрогобицькому педінституті. А далі — пані Ростислава викладач-методист, член Всеукраїнської методичної комісії Управління профтехосвіти України (м. Київ).

Із чоловіком Степаном, інженером лісового господарства, виховали двох чудових синів: Богдана (нині головний лікар Харківської обласної лікарні, доктор медичних наук, професор) і Ростислава, який пішов по лінії батька і є нині інженером лісового господарства.

Життєве кредо Ростислави Федак — праця за людьми і для людей; пріоритет віддає дітям і молоді, бо “світ належить молодим”. Мета: праця для сьогодення і майбутнього України.

3 жовтня 1989 року пані Ростислава на громадській безоплатній роботі. Та це ще не осінь її життя, бо плодоносне літо пані Ростислави триває і повниться вагомими справами, серед яких і програма Союзу українок України в масштабах держави, а саме:

- обласний конкурс Мілени Рудницької (м. Львів 1996—2004);
- Міжнародний конкурс учнівської та студентської молоді “Мій рідний край” (1997—2017);
- програма “Світлиця” на Львівщині;
- програма “Україна на новому шляху” (2004—2013);
- програма “Українська

книжка — кожній родині” (2003—2013);

• програма “Святого Миколая: українська книжка кожній українській дитині”, яку провели в 37 сиротинях 15 областей України (2007—2008).

Ростислава Федак перебуває в Союзі українок України від часів створення (1991 рік, точніше, відновлення роботи українського жіночого руху) та є членом Народного руху України, членом Проводу Самбірської райорганізації НРУ міста Львова. Свого часу очолювала Самбірську райорганізацію Союзу українок (1991—1997). І вже майже 20 років заступник голови Союзу українок України, член проводу СУУ.

3 1991 року — член Управи товариства “Бойківщина” у Самборі, член оргкомітету “Бойківських фестин”, І та ІІ Світового конгресу бойків (м. Турка).

Пані Ростислава є організатором юнацької організації Союзу українок України “Галичанка”.

3 1991 року ця невтомна жінка є членом Всеукраїнської координаційної ради СУУ (м. Київ).

І це не повний перелік громадських справ пані Ростислави. І досі, попри поважний вік, вона співпрацює з Міністерством України у справах сім’ї, молоді та спорту, з Національною радою жінок України, обласним управлінням освіти України, ЗМІ, видавництвами “Каменяр”, “Веселка”, “Либідь”, “Смолокип”, зі школами, ВНЗ, громадськими організаціями Німеччини, Великої Британії, Польщі, СФУЖО.

Музей історії українського жіночого руху, який пані Ростислава створила у Львові, не останнє з її творів. А це все потребує енергії, здоров’я, пошуків фінансування.

Це те, чим живе Берегиня жіночого руху в Україні. На таких феноменальних постах і тримається наша країна.

Сорочинський ярмарок: секонд-хенд і Верка Сердючка

Світлана ХРИСТЕНКО,
м. Полтава

— Не той тепер ярмарок, — каже моложавка жіночка, що поряд зі мною вибирає глиняні горщики у Сорочинцях на торжищі. — Ще кілька років тому приїжджала сюди подивитися на роботи вишивальниць із Решетилівки, з Лубен, на килими з Решетилівки, таких ніде не побачиш, а тепер де вони? Колиш соразу купувала тут гребінці з рогу, такі робив лубенчанин Іван Тимошенко, купувала горщики у гончара з Прикарпаття. Тепер він сюди не їздить. Не бачу й багатьох інших народних майстрів, з якими за роки вже й заприятелювала. Майстрів поменшало, он подалі від центрального входу порожні ряди-прилавки стоять. Зате пива й шашликів тут побільшало, все ними пропахло...

Я щороку буваю з родичами на Сорочинському ярмарку, бачила, як забудували Жабокрицький майдан, як на ньому з'явилися садиба Хіврі й інших гоголівських героїв, один вітряк, інший, дерев'яна капличка. Щоправда, вона Московського патріархату. В селі, знаменитому не лише Гоголем, а й гетьманом Данилом Апостолом, 1734 року звели Свято-Преображенський храм, де й хрестили Миколу Гоголя, господарює патріархат, що освячує війну Росії проти України.

Нині храм, усипальниця гетьмана і його родини — пам'ятка національного значення, і Сорочинський ярмарок теж має статус національного. Прикро констатувати, але на об'єктах, що є національною спадщиною українського народу, прижилося і па-

Ярмарок у Сорочинцях інколи називають візитівкою України. Сюди приїждять туристи й підприємці з різних країн світу. Це не просто торжище, базар, а найперше — національний культурно-мистецький захід. З чим у всьому світі ідентифікують держави і нації? Що є гордістю, святинею кожного громадянина будь-якої держави? Звісно, державна символіка. У Сорочинцях на ярмарку національний стяг можна побачити лише при вході серед десятка прапорів інших країн, що гостювали чи гостюють тут. Приклад патріотизму полтавцям показували грузини — раніше (до цього року) вони орендували велику площу на Жабокрицькому майдані, де розміщували свою експозицію з керамікою, винами, спеціями й рестораном. Там вони піднімали свій державний прапор. Українці свій чомусь не піднімали.

разити багато чужого: у храмі чужа церковна традиція, на торжищі, яке з 1999 р. проводить ТОВ “Сорочинський ярмарок” (керівник проекту Світлана Свищева) — кітч, китайщина, попса, російська мова.

Після прапора мова — другий ідентифікатор нації. За

прилавками ярмарку добра половина продавчинь російськомовні.

— Вразила вседозволеність торгашів: шансон на ятках, усюди калічена росмова, — каже професорка, завідувачка кафедри фольклористики КНУ ім. Тараса Шевченка Олена Івановська.

— Змішані емоції, — продовжує вона. — Фольклорних колективів багато, але фольклору нема (прекрасний виняток — гурт “Криниця”). Давно треба побороти “циганщину” — китайські віночки на жіночках поважного віку, штучні атласні шаровари кольору “вирвиоко”, клубні костюми, які так і кричать “спали мене”, убоге музичне аранжування народної пісні... Усе це відгонить советчиною...

Пані Олена вважає, що організаторам ярмарку варто висувати чіткі вимоги мистецьким колективам: національний (регіональний його варіант) стрій, брак фонограми, стилізації та музичної обробки народної пісні/танцю, лише народні твори.

Прикро, але з ярмарку таки пішли унікальні вишивальниці й килимари, як справедливо помітила пані Надія з Попівки. Директор Решетилівської майстерні художніх промислів Сергій Колінченко, який ярмаркував багато років, розповів, що оренда торгового місця, щоб виставити вишиванки і гобелени, стає не по кишені. Тому останні кілька років у Сорочинці вони не приїждять. Зрештою, оте “не по кишені” витіснило багатьох інших справжніх майстрів, а їх місце займають заробітчани.

Неприємно вразив на цьогорічному ярмарку ще й довжелезний ряд із секонд-хендом. Невже прибуток від оренди торговельної площі продавцями вживаних, ношених-переношених речей такий великий і значний для ТОВ “Сорочинський ярмарок”? Це просто глум над Національним (!!!) ярмарком, і над українцями, і над гостями з далеких країн.

Неприємний осад залишився і від заключного концерту за участю суржиківатої і примітивної Верки Сердючки, відомої гоцалками під святі слова “Ще не вмерла України”, за які, як і за прапор, тризуб загинули вже тисячі наших хлопців на російсько-українській війні.

— У Сорочинці їдуть, аби відчувати національний колорит, набратися національного духу, — каже Сашко з Вінниці. — Привіз сюди друзів, ярмарок їм розхвалив, а тепер самому незручно, в гірший бік змінився ярмарок. Людей у вишиванках поменшало.

Але славу Сорочинського ярмарку ще можна повернути. Юристам, владі варто подумати, як повернути бренд у власність громади. Ми не повинні віддавати на глум національний дух Сорочинського ярмарку.

СЛОВО

Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом!

ПЕРЕДПЛАТА—2018

Нині триває передплата на 2018 рік
на періодичні видання за друкованим
Каталогом видань України «Преса поштою».

Наш поштовий індекс — 30617.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор

Любов ГОЛОТА

Редколегія

Любов ГОЛОТА (голова),

Ярема ГОЯН,

Павло МОВЧАН,

Олександр ПОНОМАРІВ,

Іван ЮЦУК

Заступник головного редактора

з виробничих питань

Наталія СКРИННИК

278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар

Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури

Едуард ОВЧАРЕНКО

Відділ коректури

Тетяна ЩЕРБАК

Ірина СТЕЛЬМАХ

Комп'ютерна верстка

Ірина ШЕВЧУК

Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор

279-39-55

Черговий редактор

Микола ЦИМБАЛЮК

Бухгалтерія

279-41-46

Адреса редакції:

вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net

http://slovoprosvity.org

http://prosvitanews.org.ua

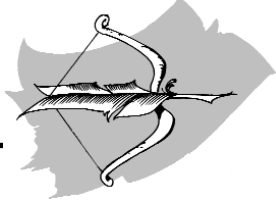
Надруковано в ТОВ “Інтерекспресдрук”,
вул. Сім'ї Сосніних, 3.

Загальний наклад у серпні — 16 000

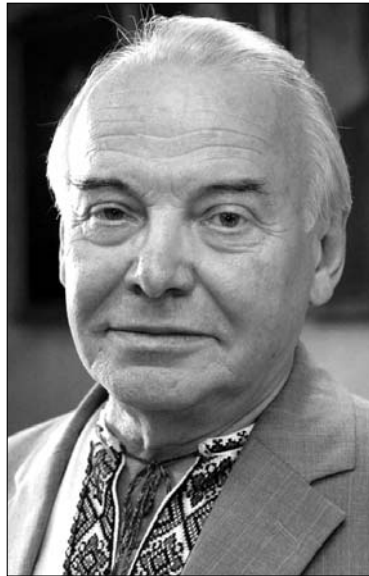
Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

Український правопис: ілюзії і дійсність

Олександр ПОНОМАРІВ, професор Київського державного університету ім. Т. Шевченка, доктор філологічних наук

У Комісії двоє співголів: заступник міністра освіти й науки Максим Стріха та віце-президент НАН України Сергій Пирожков. Коли Комісія збиралася на перше засідання, з’ясувалося, що дві її третини люди, налаштовані на збереження в недоторканності “здобутків” правопису 1933 року, який нав’язали українській мові більшовики замість прийнятого в Харкові 1928 року загальноукраїнського правопису. Авторами харківського правопису були видатні українські мовознавці Агатагел Кримський, Олександр Синявський, Олена Курило, Євген Тимченко, Григорій Голоскевич, Всеволод Ганцов, Степан Смаль-Стоцький, Василь Сімович, Леонід Булаховський та ін.

Після 1933 року в Українському правописі відбулося кілька змін, основною метою яких було наближення його до російського. Найбільшим гріхом українських мовознавців уважалося невизнання “спільних змін, які сталися в українській і російській мовах після Жовтня” (Русанівський В. М. Нове в українському правописі. — К., 1962. — С. 42—43).

У 1991 році провідні українські мовознавці на чолі з тодішнім директором Інституту української мови, членом-кореспондентом НАН України Василем Німчуком запропонували цілком обґрунтований проект мовного кодексу — далі Проект (Український правопис. Проект найновішої редакції. — К., Наукова думка. — 1999. — 340 с.). Проте ту Правописну комісію розгромлено, хоч норми, запропоновані нею, вже застосовують окремі видавництва та засоби масової комунікації.

Тепер повернімося до Комісії 2015 року. У ній відсутні два члени-кореспонденти НАН України, які багато працювали в галузі правопису, історії мови, граматики, — тоді ще живий Василь Німчук та Ніна Клименко, немає завідувачів кафедр української мови Київського та Львівського національних університетів, зате є представники кафедр загального мовознавства. У “Положенні про Українську національну комісію з питань правопису” є такий пункт: “Співголови спільним рішенням мають право вносити зміни до складу Комісії”.

Ми звернулися з пропозицією

Українська національна комісія з питань правопису (далі Комісія), яка тепер переможно повідомляє про завершення своєї роботи й відзначає нібито позитивні наслідки, почала діяти з 17 червня 2015 року. Спочатку була інша комісія, створена в Інституті української мови НАН України. Але на етапі подання до Кабінету Міністрів склад Комісії переглянули. Сталася якась детективна історія, бо невідомо, хто саме переглянув (можна лише здогадуватися).

додати кілька кандидатур, аби посилити Комісію мовознавцями-україністами, і пан Стріха обіцяв виконати наше прохання, проте жодних змін не сталося. Тепер Максим Віталійович у своїх інтерв’ю з гордістю заявляє, що Комісія повертає до вжитку слова, вилучені з української мови в добу більшовизму. Але Робочу групу Комісії для випрацювання пропозицій очолює Євген Єрмоленко, яка в радянські часи громила мову перекладів Миколи Лукаша, Григорія Кочура, Євгена Поповича, Анатолія Перепади та інших відомих перекладачів. Вона надсилала до видавництва списки заборонених слів, основна вада яких була в тому, що вони не схожі на російські, отже, їх потрібно було вилучити з ужитку.

Комісія працювала понад три роки. Найбільше незадоволення пані Єрмоленко та її прибічників викликав харківський правопис, який поклали в основу укладачі Проекту 1999 року, бо “заборона правопису 1928 року — одна з ланок репресій проти української культури, проведена в час розпаду Голодомору. Упорядники Українського правопису радянської доби весь час мали пильнувати зміну в російській орфографії та пунктуації й максимально пристосовувати українські правила до російських” (Проект. — С. 275).

Оскільки прибічників радянського правопису (назву тут їх радянцями) в Комісії і в Робочій групі було вдвічі більше, ніж тих, хто хотів повернути наш правопис до його національних засад, а ухвали приймали голосуванням, то ті радянці що хотіли, те й робили. Скажімо, іменники третьої відміни, що закінчуються на **-рть, -сть**, а також слова **кров, любов, осінь, сіль, Русь, Білорусь** у родовому відмінку мають закінчення **-и**, а в давальному й місцевому **-і**. Так вимовляли в народі, так писали наші класики, так зафіксував це Борис Грінченко у своєму словнику: моєї радости, моїй радості, в моїй радості. Спочатку було домовлено зробити так і в Комісії, про яку йдеться. Потім радянці дали варіанти, поставивши на перше місце закінчення **-і**, а згодом узагалі написали, що закінчення **-и** допускається тільки в художніх творах.

Щоб підтримати фонемність звука **и**, в Проекті запропоновано на початку в окремих словах перед **н** та **р** писати **и**, а не **і**: инший, иноді, индик, иній, ирій, ирод. Комісія у своїй прорадянській більшості залишила тільки **индик** з похідними та **ирій** (бо так, слава Богу, колись назвав свій роман Володимир Дрозд), **ирод** дали на другому місці після **ирод**. Іменники четвертої відміни ім’я, плем’я, тім’я в родовому відмінку мали закінчення **-и**: імени, племени, тімени, а в давальному **-і**: імені, племені, тімені. Комісія залишила тільки **-і** в обох відмінках.

Особливо багато непорозу-

мін у відтворенні українською мовою слів іншомовного походження. У Проекті запропоновано використовувати правило дев’ятки не лише в загальних, а й у власних назвах, тобто писати **и** після літер **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** не тільки в словах дизель, жирафа, зигота, ритміка, символ, титан, цикл, чичероне, шифр, а й у власних назвах Дизель, Жиронда, Зигфрид, Рив’єра, Сидней, Тибр, Цицерон, Чимароза, Шираз. Натомість залишено старе правило, хоч і з нього є багато винятків.

Іншомовні дифтонги **au, ou** автори Проекту пропонували передавати через **ав**: авгур, аудиторія, автентичний, інавгурація тощо. Комісія майже нічого не поміняла. Пропонують і далі писати лавр (laurus) “лавровий вінок”, але лауреат (laureatus) “увінчаний лавровим вінком”; Фавн — у давньоримській мітології бог полів і лісів, але Фауна — богиня полів, лісів і тварин, також фауна — сукупність тварин на певній території.

Комісія залишила без змін усупереч здоровому глуздові написання на кшталт артерія — артеріальний, колонія — колоніальний, матерія — матеріальний і под., хоч у Проекті пропоновано усунути цю нелогічність і скрізь писати **-ія**: артеріяльний, колоніяльний, матеріяльний, діялектика, діяпора тощо.

Комісія не зменшила кількість винятків із правила не зберігати подвоєння приголосних у загальних назвах. І далі наказують усупереч вимові писати **мірра** “запашна смола” (хоч це слово того самого кореня, що й **миро** “запашна олія” — гр. **myron** “ароматична смола”), тож його потрібно писати **мира**, а не **мірра**.

Грецький звук, позначуваний сполученням літер **th**, переважно передаємо через **т**: антологія, бібліотека, лабіринт, математика, ортопедія, тромб, трон; Амальтея, Прометей, Бористен, Термопіли й т. д. Але в окремих словах під впливом російської мови вживають **ф**: анафема, кафедра, міф, Голгофа, Афіни. У Проекті запропоновано подвійне написання: анатема (анафема), кафедра (кафедра), Голгота (Голгофа), Атени (Афіни). Комісія погодилася з цим, але на перше місце поставила форми з **ф**.

Іменники, що закінчуються на **-о** з попереднім приголосним, Проект пропонував відмінювати: авто—авта—автом, бюро—бюра—бюром. Так само депо, кіно, метро, ситро тощо. Комісія залишила тільки пальто й ситро; решту й далі мусимо вважати невідмінюваними. Яких тільки аргументів тут не наводили радянці! Ми ж не відмінюємо, мовляв, назву ноти до! Аж до такого: “Це може не сподобатися начальникові метрополітену”. Назви нот ми справді не відмінюємо. Але при невідмінюванні, наприклад, ноти ля відмінюємо все ж таки іменники земля, рілля.

У Проекті пропонували відмінювати не лише імена на кшталт Альфред, Ернест, Рудольф за зразком Артем, Захар, Іван, а й Альфредо, Ернесто, Рудольфо — як Данило, Кирило, Михайло. Проте позаяк у російській мові немає офіційних чоловічих імен, що закінчуються на **-о**, Комісія залишила в стані невідмінювання форми Альфредо, Ернесто, Рудольфо.

У своїх рекомендаціях Комісія часто посилається на традиції. Тож автори Проекту, спираючись на традицію, пропонували в антропонімах (особових іменах та прізвищах) відповідно до **g** в мові-джерелі писати **г**, а відповідно до **h-g**: Вергілій, Вільгельм, Гегель, Гоґо та ін. Комісія на це не зважила й пропонує якісь сумнівні варіанти.

Іменники другої відміни в давальному відмінку основним закінченням мають **-ові, -еві, -єві**. Тож потрібно писати Дністрові (Дністру), а не Дністру (Дністрові). Від слова **молоти** основний прикметник **мелений**, а не **молотий**. Комісія подає навпаки.

На стик кореня й суфікса в українській мові, як відомо, відбувається чергування: **г, к, х** переходять у **з, ц, с**: Прага — празький, Прилуки — прилуцький, чех — чеський. У російській мові цього немає, тож Комісія залишила виняток казах — казахський. (Чим казах гірший або краший від чеха?). Либонь, хоч так відважили уклін російській мові.

Комісія порушила дуже сталу традицію, за якою прийменник і префікс у вживаємо на початку речення перед приголосним: **У** лісі пахло квітами. І відразу вставила примітку: “У цій позиції може бути прийменник або префікс **в**, який позначає нескладовий **у**: **В** лісі пахло квітами”. З якого це дива? Нескладовий **у** буває тільки після голосного: “Квітами пахло в лісі”.

Крім числівника **дев’яносто** з затемненою етимологією є вживання у багатьох говірках **дев’ятдесят**. Тож замість неоконкретного дев’яностикомісія мала б запропонувати дев’ятдесятники, що органічно вписується в ряд: шістдесятники, сімдесятники, вісімдесятники. Назва сузір’я українською мовою Козоріг (див. УРЕ за редакцією Миколи Бажана. — Т.5. — С. 304), а не Козеріг, бо в слові **коза** звук з твердий, тож сполучна голосна має бути **о**, а не **е**).

Справжнє прізвище Юрія Клена Бурггардт, а не Бургардт, як пише Комісія.

Словом, Комісія, точніше, Робоча група засідала, як уже сказано, понад три роки. Розмов було багато, а закінчилося тим, що з великої хмари випав малий дощ.

Наші сусіди по колишньому Радянському Союзу раніше чи пізніше повернули собі латинську графіку замість нав’язаної їм кирилиці. А ми через політичні та інші далекі від мовознавства причини не можемо повернути своєму Правописові національні засади. За активної позиції патріотично налаштовані заступник міністра освіти й науки та віцепрем’єр з гуманітарних питань могли це зробити. Але, на превеликий жаль, не зробили.

Літературна премія в галузі критики імені О. І. Білецького

Літературна премія в галузі критики ім. О. І. Білецького (заснована 1972 року, ім’я О. Білецького носить з 1986 р.) є премією Спільки письменників України та Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України і покликана сприяти розвитку української літературної критики, посиленню її активності в дослідженні й висвітленні сучасного літературного процесу, його тенденцій, явищ і постатей. Премія присуджується щорічно за кращі праці різних жанрів у галузі літературної критики, виключаючи збірки статей і монографії.

Пропозиції щодо присудження літературно-критичної премії вносять редакції (редколегії) літературних, літературознавчих газет і журналів, інтернет-видань та культурологічних і громадсько-політичних часописів і тижневиків, які мають постійні розділи або рубрики літературної критики. Згідно з новим пунктом статуту віднині члени журі (а всі вони лауреати Премії імені О. І. Білецького) можуть самі подавати кандидатури на премію.

Редакції (редколегії) відбирають кандидатури номінантів на основі річного (від І.Х. попереднього року до І.Х. поточного року) доробку свого видання і подають клопотання до 15 жовтня поточного року (разом із короткою довідкою-характеристикою критика та його доробку, зокрема за останній рік).

Журі премії (голова журі — академік НАН України М. Г. Жулинський) обговорює подані кандидатури і таємним голосуванням обирає переможця.

Особі, якій присуджується премія, вручають диплом та грошову винагороду. Вручення премії відбувається (І.ХІ — день народження О. Білецького) в перші дні листопада по чергово в Спільці письменників України та Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ в присутності літературознавців, письменників, представників ЗМІ.

Переможець виголошує коротку доповідь з актуального, на його погляд, питання сучасного літературного процесу.

До складу журі літературно-критичної премії в кількості 9 осіб входять лише критики й літературознавці, відзначені премією ім. О. І. Білецького. Положення про літературну премію ім. О. І. Білецького, ухвали журі премії затверджують Президія НСПУ та Вчена рада Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ.

Адреса для подань: Шпигель Анатолій Григорович, секретар журі Премії ім. О. І. Білецького, Інститут літератури імені Т. Шевченка НАН України, вул. Грушевського, 4, м. Київ, 01001.

І тут прийшов Кіндзюліс (вибачте, Медведчук)

Віталій АБЛІЦОВ

Ампула: від невдахи-адвоката до успішного магната

Сказати, що Віктор Медведчук аж так добре відомий широкому загалу, немає переконливих підстав, але й твердження, що його не знає наша особливо столична активна спільнота, теж не відповідає дійсності.

Що ж його — успішного бізнесмена й громадського діяча, змусило “вийти на люди”? Кому раптом здалося, що без невдахи-адвоката нині не обійтись?

Відгадку чекати недовго. Тим більше, що це характерна для вітчизняного суспільного життя ситуація: як тільки комусь із “верхніх поверхів влади” потрібно спробувати вплинути на перебіг (загострення чи сповільнення) внутрішньодержавних подій, відразу спливають у ЗМІ (особливо на телеканалах, власниками яких є лідери вітчизняного олігархічного ладу) призабуті діячі-аутсайтери.

Цікаво, що те саме можна сказати й про тих, хто обслуговує ту олігархічну рать, — псевдожурналістські гурти. Якоюсь мірою це вже наша модерна (визначення поширене у верхніх державних колах) традиція: завжди перед виборами виривають із тимчасового підпілля набридлі глядачам і противні читачам групи “вічних ефірних кочівників” з М. Вереснем, Д. Яневським, В. Піховшеком та іншими, яких не цікавить ідеологія — лише небезкорисна участь у назрілих суспільних кампаніях.

Це закономірне для нашої сучасної політики явище, і триватиме воно доти, доки в Україні нарешті колись не утвердиться незалежна преса (без міністерств, комісій, рад і державних комітетів), а суспільство розвиватиметься за справді європейськими стандартами.

Але коли то буде!

Раптова поява на телеекрані В. Медведчука, звичайно, зовсім не пародія на прибалтійського Кіндзюліса. Навпаки, це досить серйозний сигнал, що одвічні режисери чергової виборчої кампанії уже натиснули на стартові кнопки.

Оскільки внутрішньополітична ситуація в сьогоденній Україні, як кажуть, бажає бути кращою, то майбутні вибори обов’язково перетворяться на чергову сувору безкомпромісну перевірку нашої політичної зрілості. Й це зрозуміло: четвертий рік триває російсько-українська війна; міжнародне співтовариство підтримує Україну, але напруження між колишніми радянськими республіками — географічними сусідами, від того не зменшується. Мінські домовленості Москва ігнорує, окремі представники міжнародної спільноти не завжди тримаються спільної оцінки.

І от саме у цей час на телеекрані з’являється особа, яка не має ніяких офіційних повноважень, але бере активну участь у московсько-київських контактах, легко перетинає, найчастіше, на літаку, державні кордони, веде розмови-переговори з господарями Кремля та представниками ніким не визнаних “самостійних східних регіонів”.

Хто дасть відповіді на запитання: чого хоче В. Медведчук, з ким він сьогодні? Кого репрезентує він у Москві, звідки йдуть до сепаратистів накази у Донецьк і Луганськ?

Невже українська дипломатія тепер поступилася місцем своє-

Не треба бути мудрим Нострадамусом, щоб розуміти, що незабаром нас чекають найскладніші за всі 27 років Незалежності випробування — президентські та парламентські вибори. Від їхніх результатів залежить, чи Україна продовжить свій рух до європейського співтовариства, чи проросійські опоненти президента П. Порошенка повернуть Україну в фарватер промосковської політики. Тому чим ближче до виборів, тим більше зростатиме соціально-політичне напруження у суспільстві, а опозиційні сили поспішно шукатимуть компромісні варіанти свого ситуативного об’єднання.

Зауважу: напруження далеко від крайньої межі, але потребує рішучих заходів, які б нормалізували нинішню ситуацію. Президент П. Порошенко досяг значних успіхів на міжнародній арені, але має багато невіршених внутрішньоукраїнських проблем. Передусім щодо розв’язання соціальних питань. Можновладці та їхнє оточення багатіють, а бідні стають біднішими.

Панічні настрої, попри результати соціологічних опитувань та оптимістичних рейтингів, і в таборі опозиції.

Усе вирішиться в останні місяці.

Не витримали нерви і в союзників опозиційного блоку: на телеканалі “112” нежвано-негадано з’явилася постать, про яку майже забули. Інакше як ще можна пояснити спішно розрекламовану, але для багатьох (насамперед аполітичних громадян) не таку вже й очікувану демонстрацію на телебаченні одіозного Віктора Медведчука (у словнику іноземних слів трактування слова “одіозний” досить широке: основний переклад із латини — ненависний; є м’якші визначення: неприємний, небажаний або “той, хто викликає негативне ставлення”).

Подібний початок нотаток, народжених “воскресінням” нової-старої постаті, очевидно, досить крутий і тому може викликати у читачів не тільки іронію і скептичні оцінки, а то й просто здивування.

Це природно.

Адже одна згадка в заголовку пропонуваної публікації про комічного героя литовських анекдотів Кіндзюліс, котрий з’являється невідомо звідки, але завжди невчасно зі своєю реплікою (зміст її, буває, важко зрозуміти — але що взяти з дивака?), налаштовує аудиторію на настрої, що коливаються від комедії до трагедії.

Відповіді колишнього соціал-демократа, до партії якого було долучився навіть президент України Л. Кравчук, на перший погляд ніби звучали впевнено. Але то на перший погляд. Візаві і кореспондент — обоє нервували. Гість студії намагався відповідати твердим голосом з упевненим тоном, але телеглядачам з уважними поглядами було видно — юрист-бізнесмен роздратований.

Що означає поява на телеекрані В. Медведчука, звичайно, стане більше відомо пізніше. Але вже сьогодні можна висловити певні міркування.

рідному й всюдисущому київсько-московському Фігаро?

Кілька мазків пензля на портреті “героя”

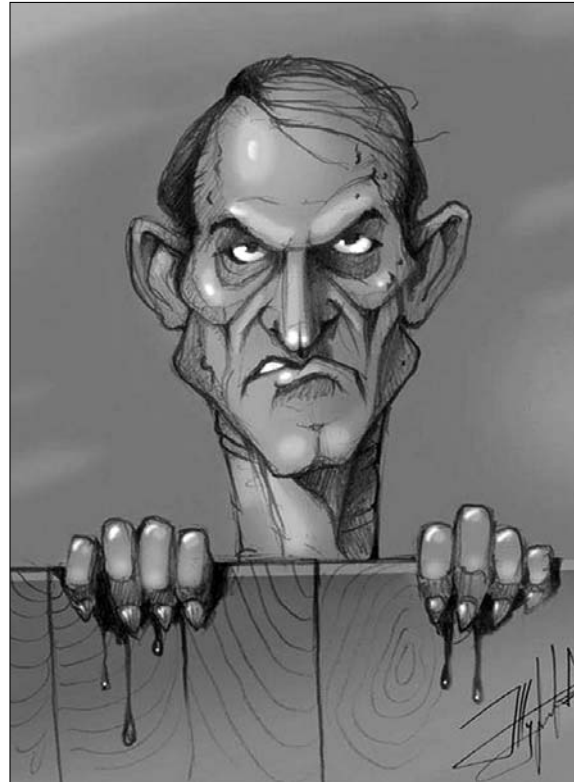
Початкова серйозна публічна інформація про В. Медведчука датується 1980 роком, коли він був адвокатом-захисником поета-дисидента Василя Стуса. Цікава деталь: суддею на процесі був Фешенко, прокурором Аржанов, але про них чомусь рідко згадують. А от про В. Медведчука — не першої особи не суді, і тоді, й сьогодні ведуть напружені дискусії, кінця-краю яким немає.

У культурному світі подібні “юристи” зі згаданим вище скандальним (з сьогоденної точки зору, а тоді “законним”) стартом кар’єри давно б шезли у забутті, але нам випало жити у країні, яка, навіть одержавши незалежність, ніяк не може утвердити в своєму суспільному житті цивілізовані норми співіснування та права. В. Медведчук не те що не пропав, навпаки — стрімко піднявся на владний олімп: очолював адміністрацію президента Л. Кучми, був одним з керівників парламенту. Про урядові нагороди й говорити нічого! Тут з В. Медведчуком може змагатися хіба що не менш одіозний (і теж “найближчий” з оточення Л. Кучми) Д. Табачник (останній гріється десь на середземноморських берегах, а щодо В. Медведчука, то 17 березня 2014 року США ввели проти нього персональні санкції).

І знову-таки наведені вище приклади — типове явище для вітчизняної суспільної дійсності. Згадаймо депутатів О. Ляшка й В. Рабіновича, мера Харкова Г. Кернеса і багатьох інших із нинішніх столичних і провінційних “верхніх владних шарів”, у біографіях яких не одна сторінка присвячена рокам, проведеним названими і неназваними особами у в’язницях.

Мало задекларувати незалежну державу, треба створити високоморальне суспільство, авторитарну владу, до якої не повинні проникати особи, котрим чужі цивілізовані правила поведінки й норми життя. І поки ми очікуємо, що хтось нам удосконалив суспільство, воно деградує на очах (і це закономірно, адже культура й освіта, духовність на останньому місці у турботах влади).

Так-от В. Медведчук стрімко злетів на київський олімп, але залишився тим же, яким був, коли мав проблеми із законодавством (1973–74 роки), коли його відрахували з Київського університету й поновлювали за наказом з Москви (?). Декларуючи себе прихильником ідей федералізму, професор, академік і т. ін. далекий від розуміння, що Україна не може бути федеративною державою вже тому, що народ її моноетнічний (так, у нашій країні живуть представники різних національностей, але Донбас — це не Татарія і не Башкирія, а тим більше не Чечня, що входять

духовного відродження (звичайно, з урахуванням культурних особливостей регіону).

Ось про що мав би вести мову В. Медведчук, навіть якщо він і є кумом В. Путіна (очевидно, гість телеканалу “112” спеціально вів розмову російською мовою, щоб його кремлівський приятель правильно зрозумів, про що ж його одностудець мовить співвітчизникам).

Кому ж став сьогодні таким потрібним “кум Путіна”?

Залишимо амбіційні плани В. Медведчука йому самому і спробуємо окреслити хоча б одну схему-версію, щоб зрозуміти, хто виштовхнув із тіні двійника Кіндзюліса (відразу ж зауважимо, що улюблена для автора публікації логіка — наука про закони та прийом людського мислення, застосування яких у процесі міркування й пізнання забезпечує досягнення об’єктивної істини, можливо, у цьому випадку безсилна).

Адже суспільна ситуація в Україні нині така, що позбавлені достатньої інформації про стан справ у державі виборці можуть віддати свої голоси навіть за кандидата, подібного до В. Медведчука (центральні київські радіо й телеканали, можна сказати, систематично ігнорують життя в областях, а тим більше районах; загальноукраїнських періодичних видань практично немає, а ті, що ще видаються, мають мізерні накладки).

Ще немає списку кандидатів на участь у президентських виборах, хоча основні претенденти відомі, як не таємниця і ймовірно фінансові витрати на вже розпочату агітацію за того чи того кандидата (а це десятки-сотні мільйонів!)

І все це відбувається у державі, де бідність досягла загрозливого рівня.

То хто ж найімовірніше підштовхує В. Медведчука вийти з тіні?

Згідно з логікою, звичайно, Москва, хоча він і заперечував це у своєму телеступі. Ще й додавав, що президент П. Порошенко, мовляв, найбільш цікавить єдине — неучасть донбасців у виборах, бо вони не проголосують за нього, а віддадуть голоси опозиції.

Але події можуть розвиватися так, що виборці віддадуть свої голоси теж за колишнього злочинця, як сталося на президентських виборах, коли до влади прийшов Янукович.

Президенту П. Порошенку і його однодумцям належить зробити глибокий аналіз нинішньої ситуації в Україні й внести радикальні корективи у діяльність уряду, особливо щодо нових соціальних програм. Треба негайно припинити невмотивовані виплати надмірних необґрунтованих заробітних плат і високих премій державним чиновникам та їхньому близькому оточенню.

Це найбільший парадокс, що обурює народ: зарплати піднебесно високі, а результати діяльності урядовців занадто низькі (про супердорогі авто, палаци, розкіш київських і провінційних нуворинів говорити не будемо — “скромним” життям провідників незалежної України дивується світ).

Отже, виступ В. Медведчука наштовхує на різноманітні варіанти пояснень його раптового теледебюту.

Почекаємо.

Час принесе відповіді.

Олена БРОСАЛІНА

Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ: Шлях над безоднею неминучості

Качуровський І. Спомини і постаті / Упоряд. О. Бросаліна; передм. І. Дзюби і О. Бросаліної. — К.: Кліо, 2018. — 606 с.
До 100-річчя від дня народження

“Найбагатогранніша творча особистість у сучасній українській літературі”, — так схарактеризував Ігоря Качуровського відомий гурт літературної критики Михайло Слабошпицький у своїй книжці “25 поетів української діаспори”.

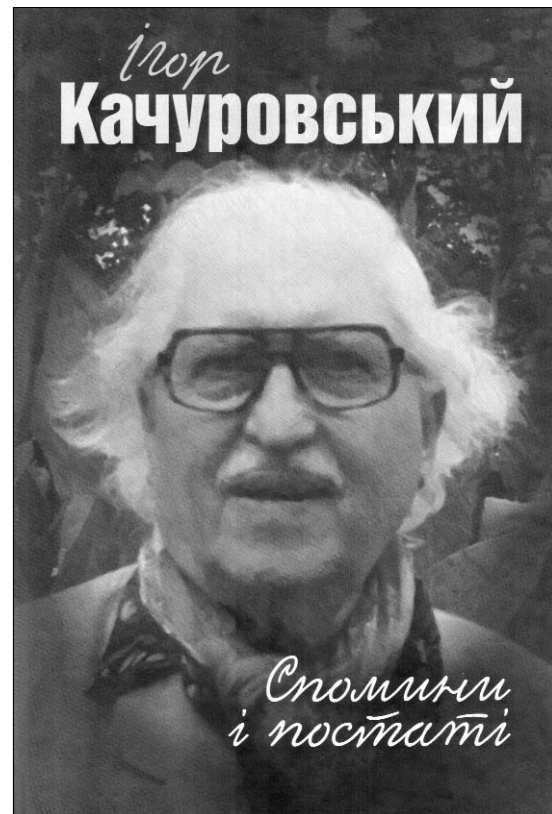
лошення незалежної України 1991-го, відвідати рідні місця, побачити свої книжки, видані українськими видавництвами Києва, Львова, Ніжена, Полтави, Дрогобича... І останній спочинок, згідно зі своїм заповітом, він знайшов в українській землі — землі рідних Крут.

Тож Качуровський мав цілковите моральне право говорити (у кн. “Променисті сільвети”) про унікальність власного життєвого досвіду — і досвіду свого літературного покоління, за його терміном — покоління Другої світової війни в літературі української діаспори: “Коли читаєш біографії членів Спілки письменників,

го дитинства” (Ніжен, 2007) — збірник нарисів з історії свого роду, переважно материнської його гілки, та власних перших дитячих спогадів. На схилі віку мріяв зібрати свою мемуаристику в підсумковому виданні, обмірковував зміст майбутньої книжки, складав її плани і придумав назву — “Спомини і постаті”. Ця його мрія здійснилась лише зараз, до його 100-річчя. Вийшла книжка у київському видавництві “Кліо”, і мені, як упорядниці, приємно її представити. Загалом вона охоплює 109 творів, переважно в жанрах мемуарного нарису та портрета, в супроводі ґрунтовної передмови “Вірність собі”, написаної літературознавцем такої інтелектуальної та моральної височини, як Іван Дзюба. Умовно видання можна поділити на кілька частин, залежно від географії скитальницького життя автора: “Крути і Ніжен”, “Курськ”, “Австрія”, “Аргентина”, на решті — “Німеччина”. Вміщено наприкінці книжки і два подорожні нариси про відвідини України 1992 і 1994 року.

Композиція книжки нагадує мозаїку, де різножанрові й написані в різний час твори об'єднано єдиним хронологічним стрижнем — відповідно до послідовності подій авторового життя. Але цілісної й докладної автобіографії Ігор Качуровський по собі, на превеликий жаль, не лишив. Причиною цього, за його словами, було небажання торкатись одного болючого епізоду — розповідати про ті страшні 11 місяців, що пролежала в передсмертній комі у буенос-айреській лікарні його мати, Євгенія Олександрівна. Проте, на щастя, маючи 76 років, Качуровський написав “Автобіографію творчу” — як передмову чи післяслово для підсумкової збірки своїх поезій, видання якої відсунулось на багато років. Цей текст фіксує етапи творчого зростання поета і є до певної міри його естетичним маніфестом. Він і відкриває збірник “Спомини і постаті”.

Виправдовуючи другу частину назви — “...постаті”, — до видання увійшли портрети визначних творчих особистостей, з якими Качуровському пощастило спілкуватися на його довгому життєвому шляху. Це і колеги-письменники, літературні вчителі та друзі Юрій Клен, Хорхе Люїс Борхес, Борис Олександрів, Михайло Орест, Дмитро Нитченко (з двома останніми Качуровський активно листувався, а от зустрітись особисто так і не довелося), і філологи Борис Ярхо, Петро Одарченко та Володимир-Тарас Жила, і художник Борис Крюков, і скульптори Костя Бульдин та Григор Крук, і піяністи Тарас Микиша та Олександр Дмитрів, і співачка Галя Максименко та інші.

Спомини і постаті

Ігор Качуровський, близько 1946 р.

впадає в око певна одноманітність, я сказав би — стандартність — біографій: народився, закінчив середню школу, відбув армію (про осіб чоловічої статі), закінчив Київський університет або літературний інститут імені Горького...

Ми натомість були дітьми соціально переслідуваних, розкуркулених, репресованих батьків, пройшли кризу холод і голод, побували на фронті, в таборах військовополонених або заручників, а дехто — в кацетах...

У повоєнні роки був у моді екзистенціалістський термін: межова ситуація. Отож якщо не всі ми, то більшість із нас знала, що це таке — і то з власного досвіду. Майже кожен з нас міг застосувати до себе слова Михайла Ореста: *Я пережив нарузу і полон, Я зацілів в убивчій гурагані...*

З таким багажем екзистенційного досвіду спогади Ігоря Качуровського набувають непромінальної цінності. І, дякувати Богові, він охоче звертався до мемуарного жанру, публікував спогади у пресі, видав книжку “Крути мо-

Складаю сердечну подяку пані Лідії Крюковій-Качуровській, удові письменника, яка надала мені можливість працювати з його архівом, що зберігається в Мюнхені, у помешканні, де родина Качуровських жила від 1978 року. Завдяки цьому вдалося зібрати все (чи майже все) з доробку Ігоря Васильовича, дотичне до мемуарного жанру. Оригінали зберігаються в архіві у вигляді машинописів і/або відксерокопійованих публікацій в еміграційних і вітчизняних газетах та журналах. При упорядкуванні використано і книжкові видання — так, передруковано всі спогади та фрагменти родинної хроніки з книжки “Крути мого дитинства”. А частину матеріалів Качуровський переслав мені поштою ще за життя.

Він планував долучити до споминів і кілька рецензій, публіцистичних статей тощо — з огляду на їхній автобіографічний аспект, що й виконано. Так, рецензування книжки Олександра Сідорова “Жиганы, уркаганы, блатари” спророкувало віртуальне повернення Качуровського в тривожну курську юність, коли йому доводилося бути свідком розгулу кримінального світу (рецензія так і називається: “Світ біля нас”). Чимало особистих спогадів про воєнні часи — у публіцистичній статті “Проблема національної єдності”, де автор розмірковує над болючим питанням щодо можливості порозуміння між українцями, які під час Другої світової воювали по різні боки лінії фронту: “Чи може якась незглибна, ірраціональна приязнь з'єднати колишнього бійця УПА з учасником ковпаківського рейду?” — запитує він. І відповідає:

— *Думаю, що не може. Бо немає в них нічого спільного: для одного святинню була і лишається Україна, для другого — комунізм, батько Сталін. А десь у глибині — байдуже, чи він з Рязані, чи з Котельви, — єдина Росія.*

Усі надії Качуровський покладав на покоління, яке щойно набирається сили (статтю написано 2007 року). Але бачимо, що проблема, яка йому так боліла, набула нової вбивчої гостроти зараз, коли покоління колишніх упівців і партизанів майже відійшло, а московська отрута і далі тріть людські серця. Тож і під час Євромайдану, і нині, в часи російсько-української війни, мені украй бракувало і бракує мудрого, провидного слова Качуровського. Бо дар передбачення, зокрема й у політичних масштабах, був властивий йому ще в молодому віці (див. мемуарний на-

рис “Чому я не став мельниківцем”, де він згадує, як відразу по війні на замовлення когось із представників мельниківського відлему ООН дав свій прогноз щодо тенденцій світової політики протягом найближчих 30–40-ка років — і цей прогноз загалом справдився). Зберіг він цей пророчий дар і в похилих літах: якось у телефонній розмові зі мною зауважив, що у світі відбуваються процеси, спрямовані на те, аби розірвати Україну на дві частини: щоб Схід дістався Путіну, а Захід приєднався до Європейського Союзу... Дай Боже, щоб Україна зберегла соборність і цілісність у своїх історичних кордонах, а однак свідками згаданих Качуровським процесів є ми з вами...

Жанр мемуаристики передбачає (безумовно, окрім літературних здібностей автора) наявність у нього винятково доброї пам'яті, яка б давала йому змогу якнайточніше відтворити події свого життя. І от на цьому питанні мені хотілося зупинитись докладніше.

У своїх статтях, інтерв'ю, бесідах Ігор Васильович не раз засвідчував, що пам'ять його була таки феноменальною. У дитинстві, в Крутах, він запам'ятав майже слово в слово українські народні пісні, які співала тітка його матері Марія Топольська-Кониська, а по багатьох роках відтворив їхні тексти в розділі “Крути мого дитинства” під назвою “У світі пісень і віршів”. Щойно навчившись читати, з головою поринув у світ книжок і з часом знав напам'ять, зокрема, першу частину “Енеїди” Котляревського, цілі сторінки “Легенди про Тіля Уленспігеля” Шарля де Костера, яку перечитав дев'ять разів. А в середині 2000-х років дослівно пам'ятав анекдоти про грека Йоне (персонажа ніженського фольклору), почуті на межі 1930–1931 років у Ніжені, куди родина втекла з Крут, від Василя Голобородька, чоловіка спадкоємця відомого ніженського роду Віри Кушакевич.

У Курську, за юнацьких літ, пам'ятав Качуровського уже вмішала десятки й сотні російських поезій (бо потрапив він до російськомовного середовища і до силового поля російської культури,

яка не могла на нього не вплинути). З самого лише Сергія Єсеніна знав напам'ять поему “Анна Снегіна” і 70 поезій, як згадує в листуванні з поетесою Любов'ю Карпенко (зб. “Розмова поетів”, до якого увійшли адресовані їй листи Ігоря Васильовича, готується до друку в Ніжені). А прочитавши приблизно у 18-річному віці “Вступ до філософії” Фрідріха Паульсена в російському перекладі, він запам'ятав сторінки з праць Шопенгауера, Ніцше, Канта. Згодом із його слів дещо позаписував Борис Олександрів, а ще пізніше Леонід Череватенко, який досліджував творчість Олександрова і видавав його твори, вирішив, що Олександрів спеціально студював філософію (почуто від Качуровського).

Навчаючись у Курському педагогічному інституті, він, за власним твердженням, ніколи нічого не конспектував. Але лекції улюбленого професора Бориса Ярха, видатного російського медієвіста і теоретика літератури, “пам'ятав слово в слово — до-о-овго”... Також ніколи не вів щоденника. Коли літературознавець Сергій Козак брав у нього інтерв'ю і поцікавився допоміжними засобами в його творчій лабораторії (щоденники, робочі блокноти “для запису шойно народжених думок, образів”), то він зазначив:

— *Ніколи не бавився в щоденники. Покладався на свою пам'ять, лише після 70-х років помітив, що вона вже не надто певна. Вважаю, що часом щоденник буває першим кроком на шляху до мегаломанії. А параноїдальний “Щоденник” Винниченка належить не так до літератури, як до психіатрії.*

[...]
— Жодних блокнотів у житті своєму не мав. Іноді під час праці над якимсь твором занотовував ситуацію чи думку, що, так би мовити, вирвалися наперед (“Літературна Україна” від 27 травня 2010 р.).

Шоправда, поклади поетичних творів, які берегла його пам'ять, з часом почали маліти — бо дедалі менше в його житті лишалося тих, кому він міг їх читати. Але і в останні роки життя пам'ять Качуровського воскрешала пережите: і події, свідком яких він був у повенній Австрії (спогад “Моя провина”, 2013), і епізоди з життя української еміграції в Аргентині у 1960-х (“Ше один спогад”, 2011)...

У чому ж секрет його унікальної пам'яті? У мемуарному нарисі “Навернення (З родинної хроніки)”, де йдеться про шлях уже згаданої Марії Топольської-Кониської, замолоду відчайдушної революціонерки-народниці, від атеїзму до віри, Качуровський писав:

Професор Ярхо казав нам, що є люди “історичні” та “аністоричні”. Історичні уявляють минуле у вигляді довгого коридору, аністоричні — у формі окремих картин. Маруся Топольська (чи Марія Василівна Кониська) була людиною аністоричною: вона не знала, що в її житті сталося спочатку, а що — потім. Мати моя, яка мала абсолютну пам'ять на дати і пам'ятала майже день за днем усе своє життя, часто сварилася з нею, намагаючись переконати, що певна подія не могла статися тоді, як вона твердить, а значно раніше або пізніше.

Тож можна припустити, що саме від матері Євгенії Олександрівни Качуровської успадкував Ігор Васильович свою феноменальну “історичну” пам'ять, яка й уможливила появу такої масштабної мемуарної одиссеї, як “Спомини і постаті”, сповненої

живих образів і вражаючих життєвих сюжетів — з точними подробицями, датами, іменами (“Показник імен” видання нараховує майже дві тисячі позицій).

У збірнику листування Качуровського з Миколою Шкурком (Ніжен, 2016) знаходимо й інші цікаві подробиці щодо матеріної пам'яті:

— *Шкодою тепер, що не намовив свою маму написати спомин про ніженську дівочу гімназію: мати моя мала абсолютну пам'ять, але, на жаль, оповідати не вміла...*

От згадалось: читаючи “Фею гіркою мигдалю” Івана Кочерги, мати упізнала в Дзюбі і його родині... поміщика Дзюбу із села Черняхівка.

Утім, в архіві Ігоря Качуровського зберігається один прецікавий документ: пожовклий шкільний зошит, списаний олівцем, але не його почерком. Як підказує зміст, це спогади Євгенії Качуровської про навчання на київських Вищих жіночих курсах. Написані вони 1956 року, через півстоліття після того, як Євгенія Олександрівна стала курсисткою, і, очевидно, спеціально приурочені до цієї річниці. У них згадані такі постаті з її кола, як Микола Порш, Міля (Емілія) Огієвська, професори Київського університету, які викладали на курсах, — Олексій Гіларов, Павло Ардашев, Григорій Павлуцький, Тимофій Флоринський та інші. Тож можна припустити, що це Ігор Васильович спонукав свою матір зафіксувати те, що півстоліття берегла її пам'ять...

Повертаючись до книжки “Спомини і постаті”, додаю, що при упорядкуванні мені дуже допомагали поради і вказівки, які дав сам автор. Скажімо, лише з його слів відомо, що імена в мемуарному нарисі “Шварцах” (де йдеться про одну колоритну постать з кримінального світу повенної Австрії) — змінені. А ще було важливо відмежувати власне спогади від творів, які належать до художньої прози. Так, щодо фрагмента “Поет з обласної курілки”, машинопис якого Качуровський мені свого часу надіслав, він повідомив, що це — не спогад, а “шматок ненаписаного роману”, і герой цього епізоду змальований з двох осіб: батька авторового приятеля на прізвище Ястремський і Анатолія Кабанцева, колишнього тенора Дніпропетровської опери, який створив у Буенос-Айресі приватну консерваторію... не знаючи нот.

Очевидно, саме про цей роман Качуровський згадує в інтерв'ю, яке взяв у нього Сергій Козак:

— *З нереалізованих творчих планів найбільш цікавим був пригодницький роман: сорок років тому я привіз з Аргентини чернетки першого розділу.*

Річ у тім, що, пропрацювавши багато літ на “Радіо “Свобода”, де були особливі вимоги до текстів (скриптів), зумовлені специфікою радіо — короткі речення, спрощена синтакса тощо, — Качуровський уже не міг писати художньої прози, лише прозу нефікційну: наукові дослідження, публіцистику, спогади...

Тож, дякувати Богові, що скриптописання (за його висловом) не перешкодило йому створити — протягом багатьох років, спогад до спогаду — свої “Спомини і постаті”, безперечно, вагоме явище в українській мемуаристиці, де, завдяки унікальній пам'яті, успадкованій від матері, закарбувалася значна частина його напролюд багатого на події та враження, сповненого небезпек життя. Його гідного і мужнього шляху над безоднею неминучості.

Микола Лисенко, Рівненщина і світ

Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ,
м. Ірпінь Київської обл.

Нещодавно в Рівному вийшло друком друге, змінене і доповнене видання книжки “На шляху до Європи. Микола Лисенко і Рівненщина” (редактори-упорядники — професор Інституту мистецтв Богдан Столярчук і бібліотекар Рівненської дитячої музичної школи № 1 ім. М. В. Лисенка Світлана Полевик). Видання містить архівні документи, що свідчать про перебування основоположника української класичної музики Миколи Лисенка на Рівненщині. Також схарактеризовано життєвий шлях і подвизницьку діяльність талановитого композитора й організатора українського музичного життя, який був родом із козацької старшини.

1867 року 25-річний Микола Лисенко побував у Рівному й деяких інших містах Волині проїздом на навчання у консерваторію Лейпцига. Син митця Остап Лисенко згадував про роботу батька над оперою “Тарас Бульба”. Микола Лисенко розповів про своє перебування у місті Дубно: “То велика річ, коли композиторові вдається побувати в тих місцях, де колись жили чи живуть його герої. Це по собі знаю. Польські картини в опері майже всі навіяні тим, що я бачив і відчував у Дубно”.

У виданні йдеться про численні концерти й імпрези на пошанування композитора впродовж XX і на початку XXI століть. Цікаво, що 100-ліття з дня народження Миколи Лисенка на Волині відзначали під час німецької окупації 1942 року. Знову відродилася діяльність “Просвіти”. Зокрема на Святі Пісні з нагоди ювілею Лисенка виступили просвітянські хори з Рівного і навколишніх сіл — Дерев'яного, Глинки, Шубкова й Обарова.

У червні 1942 року на Волині гастролювала Київська капела бандуристів ім. Т. Шевченка. Газета “Волинь” зазначала про її виступи: “Ех, славні, славні кияни! Ми Вам вдячні за Ваші пісні, за Вашу музику, за оту преславу бандуру, через котру не один “бандуристом став”. Співайте, гравіте, звуками льнєте всім зневіреним, всім ослабленим, всім безсилим віру, силу, бадьорість і думку розуму! Будьте кобзарями!”

Разом із капелою бандуристів на Волинь прибули кращі артисти Київської опери, серед яких — Рада Лисенко, внучка знаменитого композитора. Газета “Волинь” особливо відзначила виконання пані Радою “II української рапсодії” свого діда, вказавши, що цей “твір своєю технікою та композицією стоїть справді на рівні кращих зразків світової творчості, будучи глибоко національним по духу й по ідеї”.

Виступи українських артистів мали великий успіх. Звичайно, на це не могли не звернути увагу німецькі окупанти. Улас Самчук у книжці “На коні вороному” оповів: “А далі почалися концерти

Меморіальна дошка за адресою м. Рівне, вул. Драгоманова, 17, де свого часу зупинявся Микола Лисенко

за концертами. Повторено ще один концерт в Рівному, а після капеля переїхала на Луччину. Там нові тріумфи і прийняття. У Жидичеві великий маніфестаційний концерт у лісі, ввечері, при світлі огнів, з тисячами слухачів, з промовами і “Ще не вмерла Україна”. Це вже нагадувало щось з Коліївщини про Чигирин, Холодний Яр, Мотрин монастир. І, розуміється, що це не було таємницею для гестапо. Його агенти не спали, і вона донесла про це, куди було треба, і коли бандуристи верталися возами до Луцька, вже по дорозі їх перестріли гестапівці і направили їх замість до Луцька до станції Ківерці, а звідтіля без пересадки до Києва. Вже в серпні цього самого року капелю бандуристів відправлено товаровими вагонами з Києва до Німеччини, під виглядом концертування, а в дійсності до робочого табору “Ост” в Гамбурзі. Де вони “проконцертували” з лопатами аж до кінця листопада. А коли їх було звільнено, їм було заборонено вертатись в Україну, а дозволено тільки концертувати по таборах “Остарбайтер”.

У книжці “На шляху до Європи. Микола Лисенко і Рівненщина” досить детально розповідається про життя музики Лисенка в Україні. Окремий розділ видання присвячений використанню життєпису і творчості Лисенка в науковій і навчальній роботі дослідників і педагогів Волині.

На День Незалежності України 24 серпня 2014 року в Стокгольмі розпочав роботу Україн-

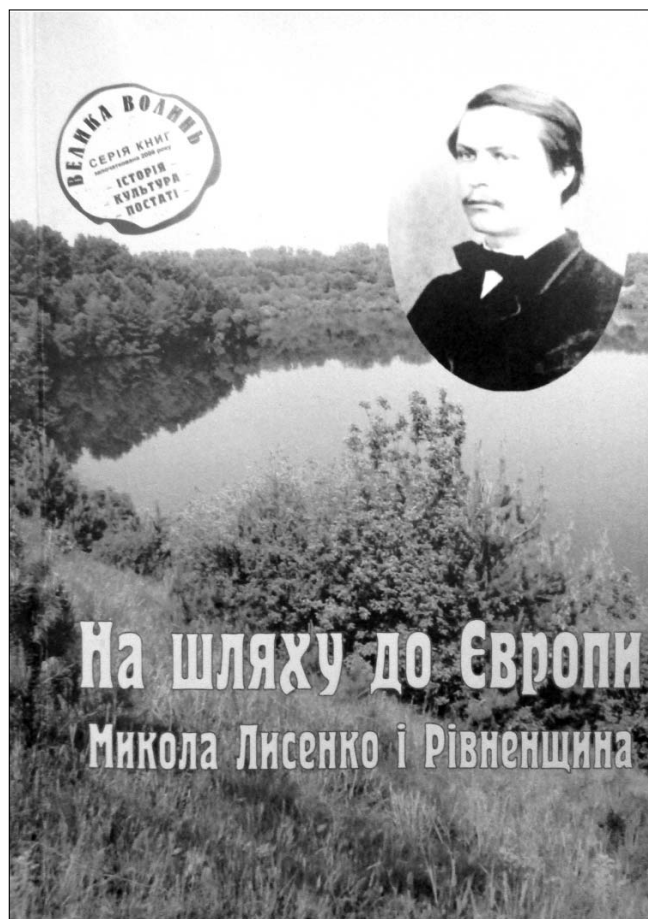
ський інститут, який започаткували сестри — всесвітньо відома українська піаністка Наталя Пасічник-Джонсон і солістка Варшавської опери Ольга Пасічник-Плиська. Понад дві сотні людей прийшли в один із дев'яти королівських театрів Стокгольма Ульріксдас послухати твори Миколи Лисенка, Віктора Косенка, Мирослава Скорика, Якова Степового, Кирила Стеценка, Зенона Дашака, Юлія Мейтуса, Едварда Гріга, Бетховена та інших. Серед запрошених — посли і тимчасово повірені України, США, Молдови, Угорщини, Румунії, Болгарії, Литви та Грузії. Благодійний концерт відвідала і принцеса Маргарет, сестра короля Карла XVI Густава.

Виконавці — зірки класичної сцени з України та Швеції.

Слухачі концерту були в захваті від української музики. Українсько-шведський культурологічний проект, підтриманий молодими європейськими зірками, інтегрує українські музичні скарби у світову культуру.

Лисенкові твори склали кістяк аудіоальбому “Consolation” (за назвою Етюдів Віктора Косенка), який побачив світ на початку 2017 року. Альбом створювали музиканти з України та інших європейських країн, переважно із Швеції. Ініціатива створення аудіоальбому належить Наталі Пасічник, яка вже кілька десятків років проживає в Швеції разом із своєю сім'єю. Її сестра Ольга Пасічник-Плиська, яка взяла участь у записі “Consolation”, сказала:

“Допоки мою країну розстрілюють і розстрілюють у кожному сенсі, на кожному фронті, коли вбивають людей і коли пригнічують мою культуру, називають мене людиною другого сорту, коли вигадують якусь недовкультуру, коли говорять, як нам шкода цих українців, бо вони завжди на другому плані, в них філософів таких не було, як у росіян, і так далі, коли я чула усю цю маячню, то вирішила: від сьогодні російського репертуару не співатиму і всюди, де він був замовлений, я пропоную західний репертуар і український. І уявіть собі, у жодному місті мені не сказали, що не погоджуються”.

Пам'ятка архітектури, культури і історії продається

викладачів медінституту. Його кадебе підловив на хабарі, то він мусив на них служити, і обрав політичну боротьбу зі мною”.

А ще на квартирі поета часто робили обшуки, про що він довідався тільки в роки незалежності. Були й одверті погрози, і спроби залякати, змусити писати на догоду існуючій системі. Про одну з таких розмов письменник розповів в газеті “Експрес”: “Приходить до мене кадебіст і каже: “Пишіть пояснення, чого ваші вірші по руках ходять”. Тривожно мати з тими хлопцями справу. Тиждень не сплю. Уночі пишу пояснення. А потім мені сниться сон: до мене лізе шур, а я його як відкину! Річка з мого села: спершу вода каламутна в ній, а потім ураз робиться чиста-чиста. Уранці прокинувся і спалив це пояснення. Приходить за ним кадебіст, а я йому й відповідаю: “Вам дай палець, а ви руку відкусите!” “Та що ви, Степане Григоровичу, таке кажете, ми ж вас оберігаємо від націоналістичних організацій. Он вас за кордон ніде не випускають, а ви б поїхали у табори. Розповіли, які у нас тут зміни, то вам би крила вирости!” — він мені. А я йому: “Не знаю, чи крила, а роги — це точно! І вимкніть оті свої мікрофончики!” Він сконфузився. Я ж то на радіотехніці розуміюся, у ракетних військах служив! І далі до нього: “Чи не пішов би ти... Ви там погано знаєте доповідь товариша Брежнєва і політику партії, яка його словами каже: “Талант — національне багатство, його треба берегти”. А ви виступаєте проти політики партії, бо заважаєте мені працювати — тиждень через вас не сплю! Я змушений буду скаржитися!” після цього мене довго не чіпали... Аж до публікації про руйнування церков “Пам'ять совісті” в журналі “Україна”. Тоді на ім'я самого голови КДБ Чебрикова написали: “Уйміть этого роспоясавшегося націоналіста!” Та часи вже настали не ті, а горбачовські...”¹¹

Стикаючись з ним, люди стають добрішими і кращими, чистішими і відкритішими. В цьому загадка його душі.

С. Пушик невичерпний у всьому — у жартах, експромтах, спогадах і вигадках. Вимисливий, але необтяжливий, словоохочий, але не пустомолот.

Важко назвати іншого письменника, до кого б так тягнулися люди. Це справді гідне подиву.

А ще він навсібіч сипле жартами, афоризмами і фразами, які варто запам'ятати.

— Світ просто на очах марчає і псується.

— Жити з мудрим важко, але з дурнем неможливо.

Іноді він буває вульгарним і грубим, але навіть найвідвертіші фрази злітають з його уст природно і не цинічно, викликають усмішку, але не образ.

Після кожної зустрічі з ним думається захоплено і високо: ніхто так не знає душі народу, як він.

-----

⁷ Срібні воли. Казки гір і підгір'я в записах Степана Пушика. — К.: Веселка, 1995. — С. 6—7.

⁸ Пушик Степан. Тоді навіщо нам зрячі очі? Розмова з Д. Юсупом. — Коломия: Вік, 1994.

⁹ Степан Пушик. Перо Золотоного Птаха. — С. 17.

¹⁰ Юсуп Дмитро. Перша заповідь митця // Львівський залізничник. — 1 лютого 1990 року.

¹¹ Пушик Степан: “На світі я — великий оптиміст, і знаю, що прийде коза до воза” // Експрес. — 14—22 березня 1998 року.

Каштани Києва, ми разом з вами мріяли. З юнацьких років любимо ми вас...

Продам дом. Киев, ул. Богдана Хмельницького, 68. Цена: 550 000 \$. kvartorg.com

Будинок під таким номером на розі вулиць Коцюбинського і Богдана Хмельницького, відомий у Києві як РОЛПТ, що був зведений ще до війни (1930—1931 рр.) для радянських письменників і їхніх сімей. Згідно з задумом і ідеями того часу, інженери людських душ мали тут писати свої твори, присвячені новій радянській людині і її трудовим подвигам, не дуже переймаючись побутом, а дружини їхні теж не повинні були варити борщі майстрам слова, а надихати їх на творчість, покликану возвельчувати “наш прекрасний неповторний час”, тому і кухні були зовсім маленькі, а на останньому горішньому поверсі була велика їдальня, вона ж і вітальня для творчих зібрань і дискусій.

Продається і перепродується не цей великий дім, а те двоповерхове приміщення у дворі, де мешкали ті люди, що обслуговували будинок: слюсарі, електрики, двірники. До нього були підведені комунікації, а перед фасадом у дворі письменники одразу ж після заселення у нові простори квартири з високими стелями, посадили два каштани. В оголошенні з Інтернету ідеться саме про цю будівлю, уже давно покинуту і запущену, що тихо розвалюється впродовж років. Хтось вирішив знайти їй хоч якесь застосування, і не просто якесь, а таке, що буде приносити гроші, це ж таки центр міста. Гроші тепер у нас вирішують все.

На багатоквартирному будинку цікавої, на той час модерної архітектури (автори В. Г. Кричевський і П. Ф. Костирко) нині можна побачити 28 меморіальних дошок, встановлених у різний час, деякі були відкриті через багато років по смерті тієї особи, якій пам'ятний знак присвячено. Багато з українських класиків померли не своєю смертю, і лише з часом були реабілітовані і визнані гідними такої честі, як відзначення місця їх проживання, як, наприклад, Давид Гофштейн.

Жили і померли тут у своїх квартирах, звідки їх і ховали: Олесь Гончар, Юрій Смолич, Володимир Сосюра, Андрій Головка, Андрій Малишко, Любов Забашта, Леонід Первомайський. Жив у нашому домі і знаменитий науковець, шевченкознавець Євген Кирилюк, що теж відсидів своє. А ще одну з квартир займав композитор Борис Лятошинський. Цей список досить довгий. Декого з цього будинку, просто з теплої постелі забрали серед ночі (згадаймо ці страшні роки). А поетові Євгену Плужнику тут не вийшло пожити, хоч отримав ордер і навіть пішов виміряти площу, щоб прикинути, як можна поставити тут меблі. Він таки порадив тим високим стелям, хоча відчував наближення

біди і таки наготував вузлика на всякий випадок: його заарештували ще до переїзду в нове помешкання. Скільки людських історій, радощів, сліз чули ці стіни і каштани у дворі.

Я народилася і виростала у цьому будинку, у квартирі на 3-му поверсі, пам'ятаю його мешканців з дитинства. Мій батько, Микола Шпак, молодий поет родом з Житомирщини загинув у Києві у перший рік окупації міста. Він партизанів на Житомирщині і прийшов до Києва із завданням дістати шрифти і обладнання для друку листівок, зайшов додому побачити свою сім'ю, своїх дівчат. Правда, у ті тяжкі роки у квартирах письменників уже жили працівники гестапо, письменники були на фронті, чи в евакуації, а нас, трьох дітей з матір'ю, виселили, ми жили на цій же вулиці в іншому будинку, у дворі якого батька і взяла гестапівці, без сумніву — за доносом. Ми так і не дізналися, де його розстріляли, можливо, у Бабиному ярі. Тоді мені було 5 років. Після визволення Києва ми знову повернулися у наш дім, з якого я ходила до 58 жіночої школи, де навчалися діти (дочки) письменників. Моїми подругами були Валія Малишко і Слава Собко.

Так сталося, що мені випало жити і працювати у Петербурзі, моя робота і мої науки зацікавлення пов'язані з цим містом, де минула молодість нашого вели-

дерев, свідками яких тяжких років стали і пережили страшну війну. Є традиція — берегти ті дерева, які пов'язані зі знаменитими людьми, що колись побували коло них, чи відпочивали під ними. Дуб Шевченка у Києві на Пріорці і у Будинці, шевченківський каштан у Корсунському парку, каштан Володимира Даля у Гребінці, знаменита липа Петра Могили біля Десятинної... Ось і церкви немає, а липа росте, її охороняють, як реліквію, біля неї зупиняються групи туристів. Каштанові дерева на Хрещатику уже кілька разів міняли, а новонасаджені чомусь не приживаються, може, тому, що їх не люблять, вони заважають паркуватися. А наші каштани уже великі і розкішні, вони старожили, їм 85 років. Є побоювання, що вони не переживуть отієї реконструкції,

Більшість квартир нині викуплені, і нові круті мешканці проходять шодня до свого під'їзду повз пам'ятні дошки, не зупиняючись, щоб прочитати і подумати: “...А хто ж то той поет, чи письменник, що живе тут, яким він був?” Але навіть і ці мешканці, вже нові кияни і не кияни, не хотіли б мати у своєму досить затісному дворі якусь забігайлівку, кафе чи ресторан, куди будуть приїжджати машинами і виходити вночі напідпитку (навіть, якщо буде проведено шикарну реставрацію). А ще, скажіть будь ласка, чи у нашій столиці нині бракує оцих банальних закладів, де лише їдять і п'ють? І так буде шкода, якщо новий власник, що купить будинок, знищить ці каштани.

Від будинку, про який ідеться, залишився лише каркас, біля нього купи сміття. А чи не ліпше було б його просто реставрувати без усіляких “прибамбасів” і створити тут філіал музею літератури, а якщо і кафе, то літературне, вишукане, інтелектуальне, зі старими світлинами, що зафіксували моменти історії. Назвати його “Під каштанами”.

У Києві на цій же вулиці є Національний музей Української літератури, але він просто не може вмістити всі імена, а скільки їх забуто! Є у нас і літературно-меморіальні музеї, як-то М. Рильського і П. Тичини. А наш будинок — це музей просто неба, коло якого можна зупинитися і вести кількогодінну екскурсію “Літературний Київ”. Можна було б і зайти у належно облаштований двір, посидіти на лавочках під каштанами, а у відремонтованому будинку можна було б організувати виставки до ювілеїв різних письменників і поетів, літературні вечори, обговорення, цікаві зустрічі, вечори спогадів.

Ось через газету “Слово Просвіти” хочу звернутися до Спільки письменників, до товариства охорони пам'ятників, до всіх киян і до нашої міської і районної адміністрацій. Хочу поділитися своїми скромними спогадами і привернути увагу до історичної і культурної пам'ятки нашого міста — будинку РОЛПТ. Мало, дуже мало надії, але надіється треба.

Тетяна ЛЕБЕДИНСЬКА, кандидат філософських наук, член Національної спілки письменників України, киянка за народженням

кого поета Тараса Шевченка. Я й сьогодні живу на два міста. Приїжджаю додому часто, згадую батьків, школу і той, колись такий зелений і затишний Київ, наш тодішній двір з двома молодими каштанами, під якими ранками гуляв Остап Вишня зі своїм песиком Гаєм. Часто вечорами на лавочках під ними Михайло Стельмах вів дискусію з колегами і сусідами Андрієм Малишком і Максимом Рильським, біля них стояла пляшечка, з якої вони, поміж тим, відсorbували, ховаючись від дружин.

Щоб ви знали, що це саме під цими каштанами було написано знамениті слова “Київського вальсу” — “Знову цвітуть каштани...” Коли вони зацвітали, це було свято весни для всіх, особливо для дітей, що завжди тут гралася. Скільки історій чули ці

яку передбачають нові власники.

Дуже добре розуміємо і бачимо шодня нинішні проблеми і нестачу грошей, і прагнення бізнесменів навідривати чим побільше кафе і ресторанів, а ще закладів національної лотереї і лото з завжди зачиненими наглухо вікнами, — ростуть, як гриби після дощу. Уже гідко дивитися на рекламу на вулицях: на кожному під'їзді пропозиції крутих перукарів чи спеціалістів манікюру поряд з юридичними послугами. Чим живе киянин, який, проходячи вулицями міста, не піднімає очей на архітектуру тих будинків, де жило стільки відомих людей?

Скажіть, невже нікому і діла немає до нашого будинку, до історії літератури, що творилася отут у цьому домі, у цьому дворі?